

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

In dit
nummer o.a.:

● Krijgsmacht en homosexualiteit ● Wanneer neemt de politiek haar verantwoordelijkheid? ● Kind van de rekening ● Curiosa
● De rechtvaardige oorlog ● Gelijk = Ongelijk ● R.E.M. e.a. popmuziek ● Raadsman Jan Duijnhouwer met 'pensioen' ● Randy Brecker

MAANDBLAD VAN DE DIENST
HUMANISTISCH GEESTELIJKE
VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT
UITGAANDE VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND

nr. 6, juni 1991, 30e jrg.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te

storten op postbankrekening 480414

t.n.v. Hoofdraadsman HGV te Zeist.

Militairen ontvangen het blad op aan-
vraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Klazien van Brandwijk-
Wiltjer, Wim Heij (voorz.), Carine van
Hinte, Peter Samwel, Jos Siersma,
Frank Spoelstra.

Vaste medewerkers:

Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend van
Dam, Evert van Dijk, Gerard van Erke-
lens, Karen Heij, Pieter de Jager, Tom
Janssen, Willy Lohmann, Frits Maas,
Len Munnik, René Nauta, Leo van Op-
zeeland, Cor Out, Tom Pauka, Freek
Pol, Rien Robijns, Karel Roskam, Paul
Rutten, Hans Schonk, Klaas Soes-
beek, Jan Stoof, Wessel Visser, Hans
van Wissen.

Eindredactie en vormgeving:

Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Utrecht

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan
71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-14436.

Bijdragen in EGO verschijnen op per-
soonlijke titel en vertegenwoordigen
niet noodzakelijkerwijs de visie van
de redactie of de dienst HGV.

Inhoud

Krijgsmacht en homosexualiteit	2
Kind van de rekening	3
Gelijk = Ongelijk	5
R.E.M. oogst verdiend succes	6
Popmuziek	7
Raadsman Jan Duijnhouwer met 'pensioen'	8
Curiosa (Prikkel)	11
'White Palace'	12
Film in 't kort	13
De vogels zijn dood (poster)	14
Gedicht/puzzle	16
Geborgenheid	17
Wanneer neemt de politiek haar verantwoordelijkheid?	18
Randy Brecker	20
Vragen staat vrij	21
De rechtvaardige oorlog	22
Geen gezeur	24
Boeken	25
Willy Lohmann	28

Foto's:

voorpagina Wim Heij,

pag. 25: Gerard van Erkelens

Krijgsmacht en homosexualiteit

Naar aanleiding van de nota Overheidsbeleid en Homosexualiteit (Tweede Kamer, 1985-1986, 19504, nrs. 1-2) verzocht de Minister van Defensie de Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht (MRK) een advies uit te brengen inzake homosexualiteit in de krijgsmacht. Richtlijn voor het advies waren een drietal vragen:

- hoe kan de emancipatie en integratie van homoseksuele mannen en vrouwen in de krijgsmacht worden bevorderd?
- op welke wijze kan in de krijgsmacht geweld tegen homoseksuelen worden voorkomen?
- en op welke wijze kunnen de activiteiten van maatschappelijke dienstverlening op landelijk niveau ook van dienst zijn bij de hulpverlening aan homoseksuele militairen?

Begin dit jaar verscheen het advies van de MRK in een lijvige nota: **HOMOSEXUALITEIT EN KRIJGSMACHT** (advies inzake een homo en lesbisch emancipatiebeleid voor de defensieorganisatie). In de nota beveelt de MRK, kort samengevat, Defensie een homo en lesbisch emancipatiebeleid aan dat:

- als uitgangspunt heeft dat niet homosexualiteit, maar de reactie daarop van de omgeving een probleem is;
- er vanuit gaat dat een belangrijk arbeidspotentieel onbenut wordt gelaten, indien de organisatie niet ten volle voor homoseksuelen en lesbiennes openstaat;
- gekenmerkt wordt door duidelijkheid, eenduidigheid en uit de taboesfeer trekken van homosexualiteit;
- voortvarend wordt uitgevoerd, en dat door de ambtelijke top en kader wordt uitgedragen en in de praktijk (sociaal) gecontroleerd.

De reeks concrete aanbevelingen die daarop volgen zouden voor Defensie aanleiding kunnen zijn de zaak eens grondig aan te pakken.

Echter, een concept-reactie van de Minister, welke 23 april op de Algemene Personeelsvergadering aan de orde was, is ronduit teleurstellend. In die reactie wordt niet, zoals men zou verwachten, aan de hand van de aanbevelingen van de MRK een reactie gegeven, nee, het lijkt ingekaderd in de beleidslijnen die er al liggen.

Een aantal adviezen van de MRK worden niet overgenomen, aldus de concept-reactie, omdat: het defensiebeleid ten aanzien van homosexualiteit zal een voortdurend afwegen blijven tussen het met kracht stimuleren van de homo-emancipatie en het vermijden van weerstanden die maatregelen bij het overige personeel op kunnen roepen.

Zo wordt er vooralsnog niet geworven in de GAY-krant; zullen er geen hulpverleners worden aangesteld op grond van hun geardeheid en meent Defensie de aanwezigheid van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen op sleutelposities niet te kunnen beïnvloeden, hoewel zij het emancipatoir effect daarvan onderschrijft.

Verder wordt er gesuggereerd dat op grond van het advies de subsidie aan de Stichting Homosexualiteit en Krijgsmacht is verhoogd, opdat zij zich kan professionaliseren. Met een footi van drieëndertigduizend gulden kan van professionaliseren natuurlijk geen sprake zijn.

Ten aanzien van de voorlichting is de concept-reactie iets positiever; zo zal er in overleg met de SH&K een brochure worden uitgegeven.

In de volgende EGO zullen we uitvoeriger terugkomen op zowel de nota van de MRK als die van de Koninklijke Marine, alsook de reactie van de minister.

Als de minister in zijn concept-reactie spreekt over: 'Het tot stand brengen van een klimaat waarin homoseksuele mannen en lesbische vrouwen onbevreesd voor hun geardeheid kunnen uitkomen vergt ongetwijfeld nog veel inspanning, overtuigingskracht en inventiviteit', kan de konklusie vooralsnog niet anders zijn dan dat van overtuigingskracht, maar zeker van inventiviteit op het departement in deze geen sprake is.

Redactie

Kind van de rekening

Bibliotheek
Universiteit voor Humanistiek
Van Asch van Wijckskade 28
3512 VS Utrecht
Telefoon 030 - 312674

18 JUNI 1991

De geschiedenis van een b.d.-stelling

Joost Verhagen, produktiemedewerker in Doetinchem en daar ook wonend, wordt per 4 maart 1991 onder de wapenen geroepen bij het onderdeel 446 Infanterie Beveiligings Compagnie (446 IBC), gelegerd in de Generaal Winkelmankazerne in Nunspeet. Hij is dan 18 jaar oud.

Op 13 april, dus amper anderhalve maand later, is hij buiten dienst (b.d.) gesteld. Hij heeft in die zes weken militaire dienst hulp gezocht voor zijn problemen bij de raadsman (zie kaderstukje hiernaast). Als die hem voorstelt mee te werken aan een artikel in EGO over 'de geschiedenis van een b.d.-stelling' heeft hij geen seconde bedenktijd nodig: 'Graag, dat lijkt me zinvol' is het antwoord.

Hier volgt zijn verhaal, een voorbeeld van hoe het mis kan gaan.

Hoe kijk je nu terug op die korte periode bij 446 IBC, wat waren je ervaringen?

De opkomst vond ik wel spannend. Aanvankelijk ging ik goed gemotiveerd de militaire dienst in. De eerste week was ook wel leuk. Iedereen nieuw. In een nieuwe omgeving met z'n allen starten, zonder elkaar te kennen, dat trok me wel aan. Maar na drie nachten daalde de motivatie fors. Het brak me op om steeds onder leiding van het kader te moeten staan. Geen moment meer voor mezelf. Dat had ik de laatste jaren niet meegemaakt. Daar kon ik

niet tegen. Ik werd onzeker. Ik raakte gespannen ten opzichte van het kader en mijn 'eigen' jongens. Wat gaan ze doen? Hele dagen, vele uren wachtend doorbrengen om dan plotseling even vijf minuten hard te moeten werken en dan vervolgens weer niks te doen. Waarom dan haast? Kortom, ik ging heel anders aankijken tegen zaken die door anderen blijkbaar als gewoon werden aanvaard.

Toch schijnt dat bij de militaire dienst te horen. Waarom val je daar zo over?

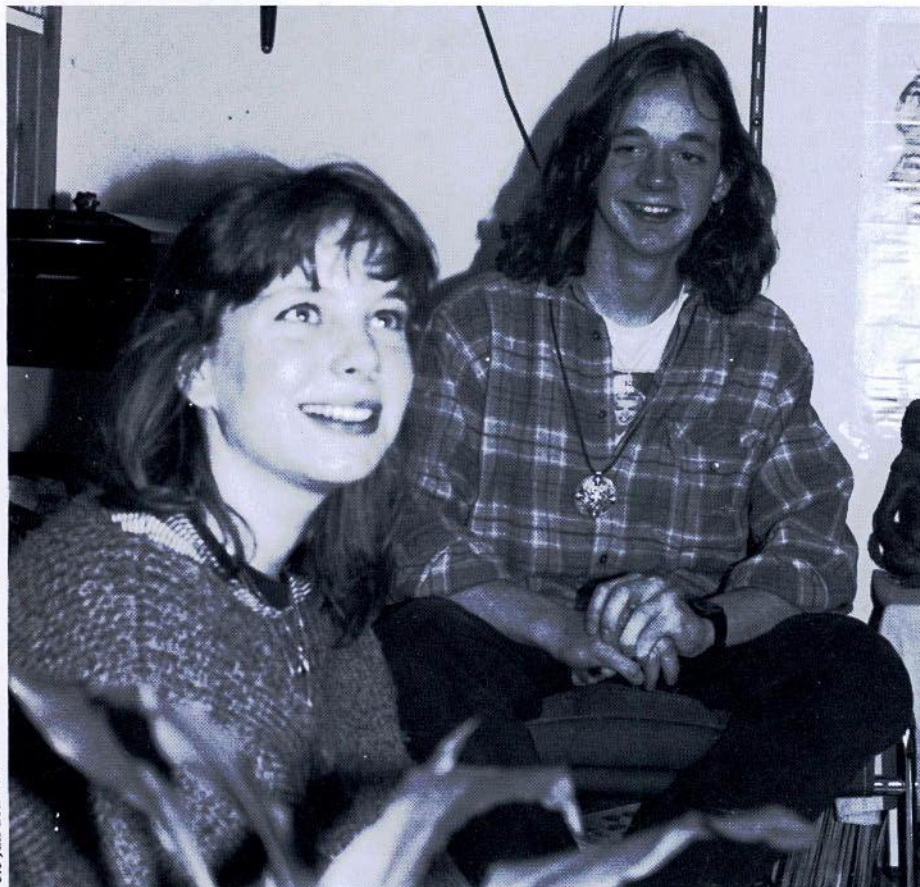

Foto Jan den Boer

In toenemende mate wordt de krijgsmacht gekonfronteerd met jonge dienstplichtigen die reeds op zeer jonge leeftijd zelfstandig leven. Soms zijn ze met ruzie bij hun ouders weggegaan, soms zijn de ouders gescheiden of overleden en blijven de kinderen achter. De hulpverlening heeft vaak geen rol van betekenis kunnen spelen, meestal omdat het in het belang van de ouders verzwegen werd dat er problemen waren (bijvoorbeeld incest, kindermishandeling, verwaarlozing, e.d.). Soms ook omdat de hulpverlening onmachtig was, danwel de juiste snaar niet wist te raken bij de jongeren.

Ook in de krijgsmacht lopen deze jongeren muurvast, vaak alleen al met betrekking tot de financiën. De krijgsmacht kent wel een vergoedingsregeling voor gehuwden, zowel voor de partner als de kinderen, maar voor ongehuwden met vrijwel dezelfde financiële vaste lasten is er geheel niets. In de twee jaren dat raadsman Jan den Boer werkzaam is op de Generaal Winkelmankazerne in Nunspeet heeft hij door deze problemen tientallen dienstplichtigen zien vertrekken. Soms ging dit gepaard met een verwijzing naar psychiatrie, soms als buitengewoon dienstplichtige via het Bureau Individuele Hulpverlening (BIH). Ook wel 'gewoon' met de noorderzon vertrokken, zogenoemd onwettig afwezig en dus vervolgens via justitie of forensische psychiatrie afgevoerd. Alleen al in de eerste drie maanden van dit jaar kwamen er zeven dienstplichtigen bij hem met dergelijke hulpvragen. Als we daar het aantal hulpzoekers via de confessionele geestelijk verzorgers bij op tellen, zou het totale plaatje nog wel eens fors groter uit kunnen pakken.

Waarom ben je daar zo uitzonderlijk in ten opzichte van je andere maten?

Tja, dat komt misschien door m'n verleden. Al op zeer jonge leeftijd moest ik voor mezelf zorgen. Mijn ouders gingen scheiden toen ik elf jaar was en toen is mijn moeder daar psychisch behoorlijk aan onder door gegaan. Toen heb ik een half jaar lang min of meer voor haar moeten zorgen. Moet je nagaan, tussen m'n elfde en dertiende jaar! Dan leer je snel voor jezelf te zorgen. De latere pleegouders en opvanggezinnen en tehuizen zetten dat niet meer recht. En dus ook de militaire dienst niet. Dus zei ik tegen het kader: 'Schiet 'es een beetje op' of 'Die leerstof van twee uur met betrekking tot wapenles wordt uitgesmeerd over een hele dag'. Daar hebben ze dan niet van terug.

In die eerste weken merk je dat ook de groep zich snel tegen je keert. Van de 32 man waren er hooguit drie of vier waar ik goed mee overweg kon. Waarschijnlijk door de stress waaraan ze zelf onderhevig zijn menen ze zich tegen mij af te moeten zetten. Dat merk je als je bijvoorbeeld tegen de vaandrig zegt dat zijn hele verhaal op de prikborden staat te lezen en dat het al vijf uur is geweest en dus of hij op wil schieten. Dan oogst die vaandrig applaus door mij op rapport te roepen op de kaderkamer. Als ik daar dan naar toe loop word ik door soldaten uitgescholden met: 'ret rot chili pepper'. Slaat zeker op m'n rooie haar?

Ik stond altijd op mijn recht en had altijd een woordje klaar. Dat had ik vroeg geleerd en hier werd dat bepaald niet gewaardeerd. Het best laat zich dat illus-

► teren door de opmerking van de vaandrig 'We hebben je nou geaccepteerd Verhagen' zo in de sfeer van: eigenlijk lusten we je niet.

Konfronteerde ik het kader daar mee, dan beriepen ze zich op onvermogen om iets aan de situatie te kunnen wijzigen. Ach, van de dienstplichtig kaderleden begrijp ik dat ook wel, die zaten immers in het zelfde schuitje als ik.

Werd het een aaneenschakeling van problemen, alleen door voor jezelf op te komen of je mening te geven?

Er was natuurlijk veel meer. Allereerst vertaalden de problemen zich bij mij lichamelijk. Ik kreeg maag- en darmklachten en liep herhaaldelijk naar de onderdeelarts. Ook vereenzaamde ik in de groep door mijn harde non-konformistische houding, die niet begrepen werd. Bovendien begon ik te beseffen dat ik het nooit financieel zou klaren om de dienstdtijd rond te komen met mijn wedde. Alleen mijn kamer kost al f 400,- per maand. Ook relationeel raakte ik in de knoop. De ouders van mijn vriendin moesten me niet en zo voelde ze zich voor de keus gezet om of voor mij of voor haar ouders te moeten kiezen. Dus wonen we vanaf dat moment samen. Alhoewel ze wel zelfstandig wil gaan wonen en studeren, zitten we nu toch door omstandigheden gedwongen bij elkaar.

Was dat de doorslag voor je om het bijltje erbij neer te gooien, wat de dienst betreft?

Nee, het werd wel steeds duidelijker dat ik vastliep, maar het werd me pas echt teveel toen jongens uit mijn peloton me gingen waarschuwen 'Nu krijg je het moeilijk mannetje' en me gingen bedreigen.

Ik ben ervan overtuigd dat echte misdragingen worden gestimuleerd door het systeem zelf. Zie bijvoorbeeld de pornolat of om iemand uit de eigen groep tot kamercommandant te benoemen. Grote onzin natuurlijk. Dan moet

je ineens iemand van je eigen soort met U aanspreken. Dat is dan belangrijk; terwijl iedere vorm van eigen initiatief uit den boze is.

Op een bepaald moment, toen u mij had voorgedragen voor het Bureau Individuele Hulpverlening en ook de compagniescommandant mij buiten dienst wilde stellen, gebeurde er nog een incident op de schietbaan. Een soldaat die op het eten moest passen vroeg me dit even van hem over te nemen, zodat hij een sleutel kon halen. Een kaderlid ('k zal hem matsen en hem niet met name noemen) die hiervan niet op de hoogte was ergerde zich aan het feit dat ik nog niet geschoten had en begon me uit te schelden voor 'kutrooie' en 'konijnekop' enz. En hij zou me wel een pak slaag geven. Toen ben ik zo kwaad geweest dat ik serieus heb overwogen een aanklacht in te dienen wegens krenkende en vernederende behandeling. Dit had het betreffende kaderlid weer vernomen via via en toen bood hij me zijn verontschuldiging aan. Dat was op zich terecht. Hij had de zaak goed ingeschat, want ik had hem anders tot de hoogste instantie aangeklaagd, ik ergerde me toch al langere tijd aan die man, die probeert de toffe peer uit te hangen door minderwaardig over vrouwen te kletsen. Allerlei sterke verhalen over drank. Hij was soms ook racistisch.

Natuurlijk heb ik vervolgens mis geschoten met die Mag. 'k Had geen zin in dat wapen, 't weegt 11 kg en waarom zou je het moeilijk maken voor jezelf. Het was tevens mijn laatste dag in dienst. Daarna ben ik ziek geworden. Tijdens mijn ziek thuis ben ik bij het BIH geweest en dat heeft me b.d. gesteld.

Hoe denk je dat het nu verder moet Joost?

Mijn vriendin en ik leven nu heel intensief samen. Dat is toch moeilijk op zo'n kleine kamer. Ze gaat snel een eigen woonruimte zoeken. Dat willen haar ouders ook uitdrukkelijk. Dan kan ze weer verder studeren. Zelf heb ik me op het

Foto's Jan den Boer

arbeidsburo gemeld voor een cursus lassen via C.V.V. Daarna hoop ik snel een baan te vinden. Doordat ik van kindsafaan nooit kind heb mogen zijn en ik altijd tijdelijk was ondergebracht op verschillende opvangadressen, heb ik geen enkele studie af kunnen maken. Dat wil ik nu veranderen. Eindelijk een plekje voor mezelf (onszelf).

Bedankt voor dit gesprek Joost en veel sterkte voor nu en later.

Jan den Boer

Nawoord

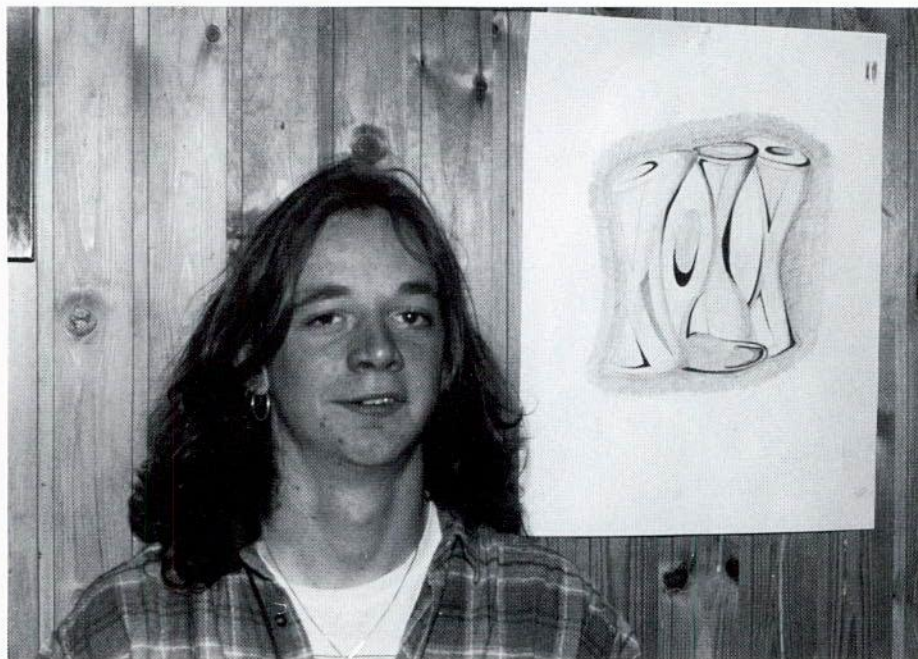
Joost Verhagen is typisch een voorbeeld van iemand die de dienst er niet bij kon hebben. Psychisch zat hij al aan zijn grenzen, nog voordat hij in dienst kwam. Vallen en opstaan. En al over-eind krabbelen verder gaan.

Een positieve levenshouding hield hem op de been. Door zijn ouders aan de kant gezet. Van pleeggezin naar pleeggezin, van opvang naar opvang enz. Eindelijk een eigen kamer, werk, geld, regelmaat. Zelf vorm zoeken in je leven. Een fijne vriendin, problemen met haar ouders.

En dan de dienst. Alles valt weg. Autoritair gedrag dat je niet kent, waar je ook de noodzaak niet van in ziet. Je kamer dreigt weg te vallen. Problemen thuis bij je meisje zijn onbespreekbaar, omdat je er door de week niet bent. Dan de depressie. Het isolement waarin je valt. Als je er niet uitkomt kan praten helpen!

Joost heeft gepraat. Vele uren. Uiteindelijk heb ik hem voorgedragen aan het BIH met het advies hem b.d. te stellen. De compagniescommandant was het hier mee eens. Waarschijnlijk was hij blij dat Joost bij hem weg was. Hij kon Joost ook niet begrijpen. Het BIH heeft het b.d.-advies overgenomen. Deze professionele hulpverleningsinstantie weet als geen ander dat naast de plichten aan de overheid er ook een plicht is van de overheid, namelijk die om haar onderdanen niet te ontwrichten. Men moet de dienstplicht wel aankunnen.

J.d.B.

Gelijk = Ongelijk

In een democratie moeten mensen natuurlijk 'gelijke kansen' hebben, vinden wij. Maar wij weten ook drommels goed, dat mensen 'ongelijk' geboren worden – met een achterstand of een voorsprong op anderen. Het valt dus niet te ontkennen dat er in een democratie nog steeds ongelijkheid bestaat.

In een land als Zuid-Afrika hebben nog nooit democratische verhoudingen bestaan en daar was dus nooit sprake van 'gelijke kansen'. Voordat daar dan ook echt sprake van kan zijn, moet er veel meer gebeuren dan het vrijlaten van politieke gevangenen en het afschaffen van apartheidswetten.

In Zuid-Afrika worden de apartheidswetten afgeschaft. Dat is in het Westen met vreugde begroet. Want dat lijkt een eerste stap op weg naar 'normalisering'. Iedereen krijgt nu immers voor de wet die begeerde 'gelijke kansen'? Was dat maar waar!

Wanneer twee mensen de marathon gaan lopen, moeten zij gelijk beginnen en gelijke kansen hebben. Maar in het Zuid-Afrika van nu is de ene een uitgemergelde hongerlijder, die in de gevangenis alleen op water en brood heeft geleefd. De ander is een goedgetrainde, goedgevoede professionele hardloper. Ze hebben allebei theoretisch 'gelijke kansen', maar bij voorbaat staat wel vast wie er gaat winnen.

De Landwetten

In de praktijk blijft immers de ongelijkheid bestaan tussen de bevoorrechten en de achtergestelden. Sterker nog: de afschaffing van apartheidswetten kan

paradoxaal genoeg de positie van de blanke minderheid zelfs versterken.

Neem bijvoorbeeld de beruchte Landwetten. De zwarten konden vroeger onder de apartheidswetten alleen maar land in eigendom krijgen in de thuislanden, die niet meer dan 13% van het Zuidafrikaanse grondoppervlak beslaan. Door de afschaffing van die gehate Landwetten hebben zwarten nu het recht gekregen om overal land te kopen. Zwarten hebben dus nu ook in dit opzicht 'gelijke kansen' met de blanken. In de praktijk komt het er op neer, dat alleen de mensen met geld land kunnen kopen en dat zijn nog altijd de blanken.

De afschaffing van de Landwetten is bij lange na niet voldoende. Wat kunnen die 3 miljoen zwarten doen die met geweld van hun land werden verdreven? Die hebben nu alleen maar het papieren 'recht' gekregen om het land terug te kopen dat van hen is geroofd. Maar een van de kenmerken van deze ontheemde

boeren is juist dat zij geen geld en geen macht hebben. Dus aan dat recht hebben zij in de praktijk niets.

Het behoudende blanke deel van het christelijke Zuid-Afrika kan met instemming in het bijbelboek van Mattheüs lezen: 'Wie heeft, hem zal gegeven worden en hij zal overvloedig hebben; maar wie niet heeft, ook wat hij heeft, zal hem ontnomen worden.'

Algemeen stemrecht

Met de afschaffing van de apartheidswetten zijn de 'gelijke kansen' in de verste verte nog niet bereikt. Daarvoor is allereerst nodig dat de politieke macht wordt gedeeld. Op basis van het algemene stemrecht. Pas dan kan ernst worden gemaakt met het begin van 'gelijke kansen'.

Zolang de meerderheid van de bevolking buiten de politieke macht wordt gehouden, zullen de blanken hun voorrechten niet vrijwillig opgeven. Zolang de blanken de politieke macht behouden, zal de apartheid niet kunnen worden afgeschaft. Zolang er geen politieke veranderingen komen, zal er niets wezenlijks veranderen in Zuid-Afrika, al worden er nog zoveel wetten afgeschaft.

Het afschaffen van de apartheidswetten is natuurlijk wel belangrijk, want de apartheidswetgeving vormde één van de obstakels voor de onderhandelingen over echte veranderingen die er moeten komen.

Die veranderingen komen er niet vanzelf. Er zal nog heel wat moeten gebeuren voordat er in Zuid-Afrika sprake is van een nonraciale democratische eenheidsstaat. Daarom is het ook te vroeg om de sancties af te schaffen. De sancties zijn destijds ingesteld om het Zuidafrikaanse regime te dwingen om de apartheid af te schaffen. Dus kunnen logischerwijs die sancties pas worden beëindigd, als er ook feitelijk een eind is gekomen aan de apartheid en de meerderheid van de bevolking gelijke politieke rechten heeft gekregen.

Europese politiek blind

De Europese politiek vond desondanks in april al, dat de tijd nu rijp was voor het afschaffen van de sancties. Ze luisterde niet naar de pleidooien van het ANC, kerkleiders en vakbonden. De Europese politici belonen de blanke machthebbers bij voorbaat en nemen de stemlozen nog steeds niet serieus. Het ziet er naar uit dat de Europese politiek ziende blind en horende doof wil blijven voor wat de apartheid nog steeds is: een racistisch systeem dat zijn culturele oorsprong vond in het Westen. Het ziet er naar uit dat het de Europese politiek ook nu nog vooral te doen is om de blanke voorrechten in Zuid-Afrika te helpen bewaren.

Als in de Europese politiek vroom wordt gepraat over 'Gelijke Kansen', dan bedoelen deze blanke politici kennelijk dat sommige mensen nog steeds 'gelijker' zijn dan anderen.

Karel Roskam

R.E.M. oogst verdiend succes Joe Cocker

De Amerikaanse groep R.E.M. heeft inmiddels een zodanige status bereikt dat het muziekblad *Oor* in no-time is uitverkocht, zodra zanger Michael Stipe de cover siert (*Oor*, nr. 7). De *Oor* die verscheen vóór dit nummer, had Pierre Kartner op de voorkant. Dit leverde geen stormloop op naar de kiosken. Voorzichtige conclusie: R.E.M. is onder *Oor*-lezers populairder dan Vader Abraham. Maar er is natuurlijk meer.

R.E.M. is op dit moment populairder dan welke groep ook. De nieuwe CD *Out of time* prijkt bovenaan de hitlijsten, evenals de van deze CD afkomstige single *Losing my religion*. De grote populariteit van R.E.M. opgericht in 1980, komt niet onverwacht. In de afgelopen jaren is de schare fans geleidelijk gegroeid tot de algehele doorbraak die nu een feit is.

Eindelijk

Out of time is alweer het tiende album (inclusief de debuut mini-elpee) van deze uit Georgia afkomstige groep. De single *Stand* van de vorige CD *Green* bereikte de top tien in Amerika, maar deed helemaal niets in ons land. Nu is het ook hier raak, eindelijk zou je haast zeggen.

Al vanaf het eerste plaatwerk schrijven de critici heel lovend over de band. Het nonconformisme van de vier leden doet het goed bij de persmensen. Maar het belangrijkste is natuurlijk de muziek. De conventionele bezetting van zang (Michael Stipe), gitaar (Peter Buck), bas (Mike Mills) en drums (Bill Berry) staat garant voor ouderwetse gitaarmuziek,

die vaak wordt vergeleken met de sixties-groep The Byrds. Op de tien, tot nu toe verschenen albums slaagt R.E.M. er uitstekend in goed in het gehoor liggende songs af te wisselen met meer eigenzinnige nummers.

R.E.M. debuteert in 1982 met de mini-elpee *Chronic town*. De opvolgers *Murmur* (1983) en *Reckoning* (1984) leveren de band een cult-status op in Amerika. Met *Fables of the reconstruction/Reconstruction of the fables* bereikt de groep ook in ons land zo'n status. De van dit vierde album afkomstige single *Can't get there from here* betekent de eerste tipparadenotering en leidt bovendien tot een plaatsje op het podium van Torhout/Werchter.

Lifes rich pageant verschijnt in 1986, *Document* en *Dead letter office* een jaar later. Het laatste album bestaat uit een verzameling b-kantjes en proefopnames, niet echt een 'must'. Dat geldt wel voor de daarna verschijnende albums *Eponymous* en *Green*. Een Amerikaanse band met dezelfde naam (Green dus) besluit een graantje mee te pikken van de toegenomen populariteit van R.E.M. en noemt op hun beurt hun nieuwe elpee *REM*.

Ook live is R.E.M. een spektakel. De band is verschillende malen opgetreden in ons land. In 1988 stal R.E.M. de show op het twintigste Pinkpop-festival. Michael Stipe probeerde met zijn spastische bewegingen Joe Cocker naar de kroon te steken en zijn pak deed in niets onder voor de outfit van Talking head David Byrne in de film 'Stop making sense'.

Drie jaar eerder fungeerden ze nog als opwarmer op dat andere openluchtfestival, Torhout/Werchter. De groei van de band is duidelijk als je deze twee optredens met elkaar vergelijkt. Op Pinkpop stond een zeer volwassen R.E.M. Het optreden was een gedegen live-show, een van de weinige lichtpuntjes op het vierde lustrum.

Inmiddels lijkt R.E.M. onbetaalbaar te zijn geworden voor de organisatoren van festivals. Of is er een andere reden dat de groep, nu ze haar grote doorbraak beleeft in Europa, afwezig is op zowel Pinkpop als Torhout/Werchter?

Out of time

Terug naar *Out of time* (lelijke hoes overigens). Na het succes van *Green* achtte R.E.M. de tijd rijp voor nieuwe wegen: een rapper (KRS-1) in *Radio song*, voor het eerst sinds het vierde album *Fables of the reconstruction* een prominente rol voor strikers (van het Atlanta Symphony Orchestra) en Kate Pierson van de B 52's in een aantal nummers als gastvocaliste.

Ook tekstueel zijn er nieuwe wegen ingeslagen. R.E.M. is nog van plan geweest de CD *Love songs* te noemen, omdat de groep voor het eerst de liefde bezingt. Je kunt namelijk niet altijd obscuur blijven en een nummer als *Shiny happy people* klinkt naar R.E.M. maatstaven dan ook verdacht vrolijk. Hoogtepunten, naast de nummer 1-single, zijn het eerder genoemde *Radio song*, het spannende *Low* en *Me in honey*. In deze nummers slaagt de groep er het beste in goede popsongs te maken, zonder het eigen karakteristieke geluid te verloochenen.

Out of time bevat elf songs, waaronder uiteraard *Losing my religion*. De single is in sommige landen nogal controversieel, omdat het godslasterlijk zou zijn. Voor al deze kortzichtigten: de titel van de single heeft niets met godsdienst te maken, maar is een Amerikaanse term die slaat op een bepaalde mate van moedeloosheid of irritatie.

Wie dankzij deze CD voorgoed verknocht geraakt is aan R.E.M. en meer van de groep wil horen, hoeft geen bijbaantje te nemen om de aanschaf van de negen andere albums te bekostigen. *Eponymous*, verschenen in 1988, bevat namelijk de twaalf 'beste' songs van de groep tot aan het verschijnen van de vorige CD, *Green*.

Evert van Dijk

2 Meter Sessies – Diverse artiesten

Het begon allemaal in augustus 1987. De Nieuw-Zeelandse band Crowded house is voor promotiedoeleinden in Nederland en legt een aantal bezoeken af aan de Hilversumse studio's van Radio 3. De groep voelt er niet veel voor om in elk radioprogramma hetzelfde clichéverhaaltje af te draaien, ze spelen liever live een liedje. Ook Jan-Douwe Kroeske, presentator van het VARA-programma **Twee meter de lucht in**, ontvangt de heren van Crowded house.

De uitvoering van hun hit **Don't dream it's over** bezorgt Jan-Douwe kippevel. Met minimale begeleiding (gitaar en wat slagwerk) slaagt de groep erin luis-terend Nederland aan de radio te kluis-teren. Het blijkt maar weer eens dat goede liedjes altijd overeind blijven, ook al haal je alle poespas eromheen weg.

Crowded house brengt Kroeske op een, eigenlijk erg voor de hand liggend, idee. Waarom niet elke week een groep uitgenodigd, die in de studio een of meerdere nummers live ten gehore brengt? En dan het liefst op de meest kale manier denkbaar: zang met nauwelijks begeleiding, zodat er een hemelsbreed verschil ontstaat tussen de, bij iedereen bekende singleversie, en de akoestische uitvoering in het radio-programma.

En zo geschiedde. Sinds augustus 1987 hebben tientallen artiesten het programma bezocht, allemaal even blij dat ze niet weer van die stompzinnige vragen moesten beantwoorden, maar gewoon mochten spelen. Het succes van

Michelle Shocked

Texas

dit programma-onderdeel was en is zo groot, dat er nu een CD is verschenen met deze opnames, de **2 Meter Sessies**.

Op de CD staan maar liefst achttien akoestische liedjes van artiesten die op dinsdagmiddag een bezoek brachten aan Jan-Douwe. Bekende en minder bekende artiesten, die als gemeenschappelijk kenmerk hebben dat zij hun medewerking verleenden aan de totstand-koming van deze CD. Niet iedereen zag dat namelijk zitten, zoals Lenny Kravitz. Wel te horen zijn The Nits (uiteraard, zou ik bijna zeggen, die bevinden zich om de paar maanden in **Twee meter de lucht in**), Melissa Etheridge, Los Lobos, Bob Geldof, Michelle Shocked, Tanita Tikaram, The Church, Deacon Blue, Brian Kennedy, Rory Block, Fatal Flowers, Oleta Adams, Gavin Friday, Texas, Bruce Cockburn, The Scene, House of Love en Michael Penn.

De CD heeft als ondertitel volume 1. Dat duidt er op dat nog meer 2 Meter Sessies voor het nageslacht op CD zullen worden vastgelegd. Zeer voor de hand liggend, want het programma loopt nog steeds en is nog even succesvol. Artsen zonder Grenzen profiteert van deze CD, voor de volgende zal de disk-jockey ongetwijfeld een nieuw goed doel hebben gevonden. Jan-Douwe Kroeske heeft namelijk iets van een perfecte schoon-zoon: hij legt niet alleen fantastische muziek voor ons vast, maar wil er ook nog eens geen cent aan verdienen.

Time for a witness – The feelies

Crazy rhythms, The good earth en Only life. Dit zijn de titels van de drie albums die sinds 1980 van de Amerikaanse groep The feelies zijn verschenen. Het is nu 1991 en het is tijd voor **Time for a witness**. Vraag me niet de verschillen tussen de vier muzikale werkjes uit te leggen, wat mij betreft zijn ze allemaal even fantastisch.

The feelies blinken uit in het maken van rustige herrie, oftewel sereen kabaal.

Ze begonnen in 1976 als punkband en hebben inmiddels een eigen stijl ontwikkeld: repeterende drums, gillende gitaren, overgoten met de dodelijk introverte zang van Glenn Mercer.

Naast Mercer bestaat The feelies uit Bill Million (zang/gitaar), Stan Demeski (drums), David Weckerman (percussie) en het enige vrouwelijke lid Brenda Sauter (bas). Wie dit stelletje wel eens live heeft zien spelen, moet beamen dat aan de presentatie het een en ander schort. Ze zijn alle vijf te verlegen om het publiek in te kijken en zoiets sociaals doen als een aankondiging is er al helemaal niet bij. Maar zodra ze beginnen te spelen, gaan alle remmen los en rest er voor de toeschouwers niets anders dan ademloze bewondering. Zo ook op **Time for a witness**.

Op de CD staan tien nummers, waaron-

der **Real cool time**, een cover van The stooges. Deze voormalige band van Iggy Pop is samen met Velvet underground het grote voorbeeld voor The feelies. De twee New Yorkse bands maken grote stadsmuziek, hectisch en jachtig. Zoals gezegd draaien The feelies daar hun hand ook niet voor om, wat met name in de titelsong, **What she said** en **Sooner or later** (single!) opvalt. De CD kent geen zwakke nummers, al is **Doin' it again** wel héél erg goed. Met hun vierde CD bewijzen The feelies dat de band niet van deze tijd is. De hele hausse in hiphop en rap lijkt compleet aan ze voorbij te gaan. Hopelijk blijft dat nog heel lang zo.

E.v.D.

Raadsman Jan Duynhouwer met 'pensioen'

'De GV-uren zijn nu wellicht nog belangrijker dan vroeger'

Op 19 april jl. hing Jan Duynhouwer, in het verre Seedorf, zijn pet aan de wilgen. Ruim 22 jaar is hij als humanistisch raadsman werkzaam geweest in zowel Nederland als Duitsland. Een periode waarin niet alleen in de samenleving het nodige veranderde, maar ook in de krijgsmacht.

Aan de vooravond van zijn vertrek legt EGO-redakteur Wim Heij hem een aantal vragen voor die betrekking hebben op deze ontwikkelingen. Op de hem kenmerkende wijze, zonder een blad voor de mond te nemen, geeft Jan zijn mening over o.a. de GV-uren vroeger en nu, het geweldvraagstuk en de hulpverlening binnen de krijgsmacht (BIH's).

Van huis uit was je Nederlands Hervormd. Hoe kwam je tot een humanistische levensovertuiging?

Het is allemaal begonnen toen ik zo'n jaar of elf was. De hervormde kerk waar ik naar toe ging, op het Zeeuwse eiland Tholen, had een bijzondere samenstelling. De ene helft waren gereformeerde bondsleden, terwijl de andere helft zich

'De wereld van de jonge mensen van nu is heel klein geworden'

confessioneel noemde. Die twee stromingen hielden elkaar, kwa aantal, zo'n beetje in evenwicht. Wie er de meerderheid had hing af van het aantal mensen dat in dat jaar was komen te overlijden. Wanneer er belangrijke beslissingen moesten worden genomen, bijvoorbeeld de keuze van een nieuwe predikant, dan kreeg die toevallige samenstelling van die kerk ineens een ge-

weldig gewicht. Werd het een gereformeerde bonder of een 'lichte'. Op een gegeven moment, tijdens de vakantieperiode, werd de predikant, een gereformeerde bonder, vervangen door een vroegere predikant die tot de andere stroming behoorde. En één van de meetpunten, of iemand een goede of een slechte dominee was, was of hij een gezang liet zingen of niet. Een heel merkwaardige zaak, maar zo lag dat daar. Deze predikant liet een gezang zingen, maar onder het voorspel van het orgel sloegen alle kerkvoogden en kerkeradsleden met grote klappen hun bijbels dicht om hun misnoegen over de keuze duidelijk te maken. Of er een schot was gelost in die kerk, zo benauwend was de stilte die daarop volgde, echt waar. En toen dacht ik: 'Dit kan nooit goed zijn. In een kerk waar zoveel over liefde wordt gepreekt, terwijl er zoveel haat tussen de beiden groepen zit'. Dit is het beginpunt geweest vanwaar ik ben gaan nadenken over de waarde van dit soort geloven. Toen ik van ons

dorp ben weggegaan ben ik bij de mid-den-orthodoxie terecht gekomen, en daarna bij de vrijzinnigen, de Protestantenvond, daar ben ik nog zeven jaar kerkorganist geweest. Ik bleef evenwel zoekende. Op een gegeven moment las ik een boek van iemand en toen dacht ik 'verrek, zo denk ik er ook over'. De schrijver was een humanist. Vanaf dat moment ben ik mij steeds meer in het humanisme gaan verdiepen en na verloop van tijd mij humanist gaan noemen.

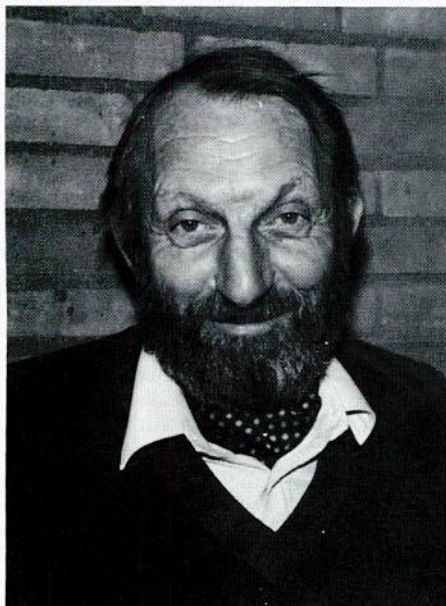
'In Duitsland is werk en privé moeilijk te scheiden'

Voordat je raadsman werd was je beroepsmilitair. Hoe kwam die overgang tot stand?

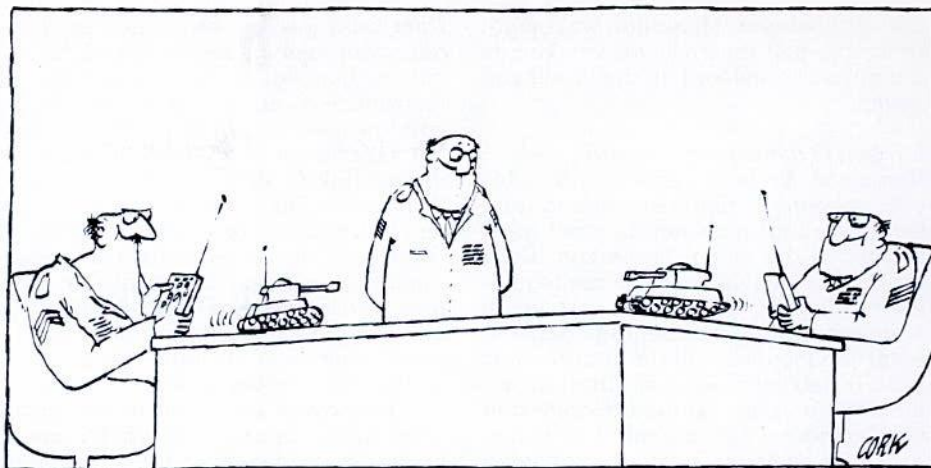
Na mijn dienstplichtige periode ben ik een aantal jaren in het bedrijfsleven werkzaam geweest en, in 1958, als beroepsmilitair weer teruggekomen. Niet met verschrikkelijk veel animo, maar je moest nu eenmaal zorgen voor brood op de plank. Het ging in die periode namelijk, economisch gezien, niet zo goed in Nederland.

Ik kwam als instrukteur op de Luaschool in Ede terecht en gaf daar o.a. lessen meteo. Bij die meteo-groepen zaten doorgaans mensen die een behoorlijke opleiding achter de rug hadden en aardig over de dingen nadachten. Dat

Jan Duynhouwer (hier in 1982), een raadsman met enorme betrokkenheid op het geweldvraagstuk: 'Ik heb perioden gehad dat ik dacht dat het juist was dat er een krijgsmacht was, maar ook perioden dat ik puur pacifistisch dacht'

was tijdens de oorlog in Vietnam. Na de voorgeschreven lessen, en soms ook wel in plaats van, had ik veel gesprekken met die jongens, in de klas, over politiek. In die periode waren de eerste humanistische raadslieden op de kazernes net begonnen met hun werkzaamheden, ook in Ede. Ik kwam er snel achter dat wat die raadsman tijdens de GV-uren met een groep deed, dat ik dat tijdens de lessen met de klas ook regelmatig liet gebeuren. Zo ontstond de belangstelling om daar mijn beroep van te maken. Reden waarom ik mij in 1966 heb aangemeld bij het Humanistisch Opleidings Instituut voor een opleiding tot humanistisch geestelijk raadsman.

Je voltooide die opleiding en werd in maart 1969 aangesteld als raadsman in het rayon Ede. Wat waren de onderwerpen waar in die tijd tijdens de GV-uren over werd gesproken?

Laat ik beginnen met te zeggen dat het er veel meer uren waren dan nu. Het was één uur per week, los van de twee GV-conferenties waar de man ook nog recht op had. Zodoende kwam ik op 28 lesuren GV per week.

'Over de toepassing van geweld ben ik heel ambivalent'

Wat betreft de inhoud van de GV, de onderwerpen dus, dat zag er totaal anders uit als nu. Hevige discussies over geloven of niet geloven, een god of geen god, waarom niet geloven, is leven zonder geloof beter dan leven met een geloof, heb je geen geloof dan heb je geen geweten, evolutievraagstukken, is er leven na de dood, waarin verschillen mensen van dieren, enz. Later verschoof dit in de richting van het geweldvraagstuk, democratisering van de krijgsmacht, de rol van de VVDM, moet je al of niet deelnemen aan de onderdeeloverlegorganen en alle mogelijke politieke en maatschappelijke vraagstukken.

Dat ligt nu duidelijk anders. Ik denk dat de belangstelling van de gemiddelde dienstplichtige militair in die tijd voor maatschappelijke zaken, het nadenken over allerlei ontwikkelingen, groter was dan nu. De wereld van de jonge mensen van nu is erg vermaterialiseerd, in een aantal gevallen ook genihiliseerd. Ik ben geneigd te zeggen dat het een heel klein wereldje is geworden... Soms krijg je het idee dat het belangrijkste voor de mensen van nu is wat er in de Top-Tien staat, of welke voetbalclub er heeft gewonnen of waar de leukste disco staat. Typisch uitingen van een wegwerpkultuur.

Zijn de verschillen in de individuele problematiek, tussen toen en nu, ook zo groot?

Nee dat vind ik niet. Ook toen lagen de individuele problemen toch heel sterk op het vlak van gezagsproblemen, heimwee, het niet goed aansluiten van de burgeropleiding aan datgene wat de militaire dienst vroeg en aanpassings-

problematiek. In feite dezelfde problemen als nu.

Wat is jouw idee over de ontwikkeling van het incasseringsvermogen van de dienstplichtigen over die periode?

Dat is m.i. teruggelopen. De frustratiedrempel van de doorsnee jonge militair is werkelijk heel laag geworden. Met name de laatste jaren betrapte ik mij er op dat het mij steeds meer ging opvallen. Sterker nog, het begon mij soms wel eens wat te irriteren. Dan dacht ik bij mijzelf: ze kunnen toch wel heel weinig hebben. Terwijl ik mij tegelijkertijd realiseerde dat ze zo zijn opgevoed. Dat ze een produkt zijn van de samenleving waarin ze leven en ze grootgebracht zijn door de generatie waar ik zelf toe behoor.

Je moet dat wel relativeren, hoor. Onze oudere collega's spraken twintig jaar geleden, zonder enige twijfel, op dezelfde wijze over de jongeren van toen dan ik nu over de hedendaagse jeugd. Dat wil niet zeggen dat de constatering niet juist zou zijn, maar je moet wel oppassen er niet een overgewicht aan toe te kennen.

Na tien jaar op de Veluwe gewerkt te hebben werd je raadsman in Seedorf. In ieder geval een totaal ander gebied. Ook een heel andere werksituatie?

Er zijn wel grote verschillen met de Nederlandse situatie. Tot voor kort hadden wij hier te maken met het gegeven dat de dienstplichtigen lange, aaneengesloten perioden van huis waren. Dat was hier heel vaak het probleem. Het ver van huis zitten, heel weinig contact met thuis hebben, hun relatie(s) zien verwateren, angst voor het verlies van vriendinnen, enz. Dat was een duidelijk andersoortige problematiek.

Wat voor jezelf anders was, was dat je werk en privé niet meer zo goed kon scheiden, dat die twee zaken gemakkelijk door elkaar dreigden te lopen. Alles waar je, niet alleen overdag, maar ook in je vrije tijd, althans in Nederlands verband, mee van doen had waren militairen. De kerk- en schoolbesturen zijn militairen, alle clubs zijn militairen, je kunt het zo gek niet bedenken of het zijn militairen. Dat heeft onmiskenbaar invloed op het werk. Je komt minder ver van de mensen vandaan te staan. Dat heeft aan de ene kant voordelen, maar

aan de andere kant ook nadelen. Je kunt, vanwege de aard van het werk, zakelijk conflicten krijgen met mensen waar je in het privé-leven goed mee kunt opschieten. Dat is lastiger manoeuvreren dan wanneer je die contacten niet zou hebben. Om daarin zo zuiver mogelijk, voor jezelf én de cliënten, te gaan en blijven staan vond ik misschien wel het lastigste van de hele Duitsland-situatie.

'Het gevecht rond de totstandkoming van de BIH's is zinvol geweest'

Iedere geestelijke verzorger, werkzaam in een geweldapparaat als de krijgsmacht, behoort voor het geweldvraagstuk grote belangstelling te hebben. Ik had het idee dat het jou tot aan de laatste dag enorm heeft beziggehouden.

Het heeft mij mijn hele leven al bezig gehouden en ik ben er nog steeds niet uit. Zelf zou ik nooit problemen op kunnen lossen met fysiek geweld. Vechtpartijen vond ik vroeger als kleine jongen al afschuwelijk. Ik kon er niets mee, ook als ik de sterkste was niet. Winnen door te vechten vond ik net zo vervelend als verliezen. Die wijze van denken over geweld heeft zich, gedurende mijn hele tijd in en bij de krijgsmacht, niet gewijzigd. Over de toepassing van geweld ben ik heel ambivalent. Ik heb perioden gehad dat ik dacht dat het juist was dat er een krijgsmacht was, maar ook perioden dat ik puur pacifistisch dacht. De meest recente ommezwaai was het Golf-konflikt. Ik stond op het standpunt dat een militaire oplossing in deze kwestie tot niets zou leiden. Maar toen Bush bekend maakte dat hij achttienduizend militairen naar het grensgebied tussen Irak en Turkije zou sturen om de Kurden te beschermen, dacht ik: dit is waarschijnlijk de enige oplossing om te zorgen dat ze niet allemaal omgebracht worden. En dat is toch ook duidelijk een vorm van militair ingrijpen. Ik twijfel nu al mijn hele leven en ik denk niet dat ik er ooit in zal slagen voor dit vraagstuk een sluitende opvatting te vinden. Ik kom er dus niet uit en ik denk dat ik er daarom steeds over ben blijven

dienstplichtigen. Misschien wel omdat ik hoopte ooit iemand tegen te komen die mij wel antwoord op die vraag kon geven.

En, ben je die tegengekomen?

Nee, nooit. En ik heb er wat discussies over gevoerd... Het is een voortdurende worsteling gebleven. Je komt mensen tegen die er pal tegen zijn. Daar herken ik een heleboel in. Maar tegelijkertijd herken ik ook de problemen wanneer je op die manier blijft denken, want dan loop je in allerlei situaties ook vast. Ik heb vele beroepsmilitairen ontmoet die een heel sluitende oplossing hadden voor dit vraagstuk. Die wisten heel precies hoe geweld moest worden toegepast, en hoe dat het meest effectief was. Maar naar mijn overtuiging klopte dat ook vaak niet. Bovendien is het vervelende van het hebben van een sluitende oplossing, dat je niet meer over het probleem als zodanig hoeft na te denken. Dat kom je overigens nét zo sterk tegen bij voor- als tegenstanders van gewapend geweld.

Een humanist moet kunnen leven met vragen waar hij geen antwoord op weet. Dat geldt ook voor het geweldvraagstuk.

Foto's: Wim Heij

Naast je grote belangstelling voor het geweldvraagstuk heeft het structureren van de individuele hulpverlening bij jou ook altijd een belangrijke plaats ingenomen. Ik doel op de totstandkoming van de Bureaus Individuele Hulpverlening (BIH's).

In de periode dat ik in Ede werkzaam was, werkte ik veel samen met de DP (District Psychiater, WH) in Arnhem. Dat was de enige poort waardoor de dienstplichtigen, die het écht niet konden bolwerken, de militaire dienst konden verlaten. Dat was de weg van de beruchte S-5. Aan de ene kant was het natuurlijk een oplossing, maar aan de andere kant ook hoogst onrechtvaardig. Want impliciet werd gezegd: de organisatie deugt, en de vent deugt niet.

Naar mijn gevoel een heel oneerlijke gang van zaken. Toen de mogelijkheid ontstond om dat op een andere manier tot stand te brengen, was ik daar zeer in geïnteresseerd. Daar kwam nog bij dat het experiment, die proeftuin (waaruit uiteindelijk de BIH's zijn voortgekomen. WH), zich in Ede afspeelde. Ik zat er dus met mijn neus bovenop. Bovendien vond ik dat de mensen die met dat experiment waren belast ook nog op een zinnige manier over de problematiek en over de mens in de krijgsmacht praatte en nadachten. Ik herkende dus een stukje van mijn eigen denken in anderen. Iets wat ik, om eerlijk te zijn, in de krijgsmacht nu niet zo vaak tegenkwam. Ik voelde mij tot dat experiment geweldig aangetrokken. Ik heb dat gevecht met de Directie Personeel om die psycho-sociale hulpverlening gelegaliseerd te krijgen, dat ze bereid waren om daar geld en menskracht in te stoppen, als héél zinvol ervaren. Niet alleen uit zorg voor de dienstplichtigen, maar evenzeer voor de beroepsmensen. Ook onder die laatste categorie waren er velen die stukliepen en met een therapieaanbod weer aardig overeind geholpen konden worden. Zowel in die opstartperiode als daarna heb ik dat werk altijd met veel plezier gedaan.

'We worden, ook met 36 raadslieden, nog steeds tekort gedaan'

Toen dat experiment in Ede zo'n beetje was afgerond en de proeftuin een BIH was geworden, juist ongeveer op dat moment vertrok je naar Seedorf. Daar was toen nog geen BIH en kon je, als het ware, weer van vorenafaan beginnen? Toen ik in Seedorf kwam was er op dit gebied werkelijk niets. In Nederland werkten we al zo'n jaar of vier, vijf met Sociale Coördinatie Commissies (SCC's). In Seedorf, in 1979, bestond er nog niet één. Laat staan dat er een BIH was. Direkt nadat ik hier kwam zijn wij begonnen met het opzetten van SCC's, iets wat, zeker in die beginperiode, de nodige weerstanden heeft opgeroepen. De individuele hulpverlening werd – en wordt helaas nog al te vaak – door de organisatie ervaren als het meekijken over de schouder van de kommandant, hoe deze met zijn personeel omgaat. Dat vindt men niet leuk. Dus is weerstand een logisch gevolg. Nadat er zo'n beetje overal SCC's waren, ben ik begonnen te proberen een BIH in Seedorf gevestigd te krijgen. Cliënten die hulp nodig hadden van een BIH moesten, in die tijd, daarvoor van Seedorf naar Utrecht reizen. Dat leverde bij de kommandanten geweldig veel weerstand op, want ze waren de man drie dagen kwijt, nl. een dag om erheen te reizen, een dag voor de behandeling en een dag voor de terugreis. Aan iedere man, die van hieruit naar het BIH werd verwezen, ging een knokpartij vooraf. Dat was knap vervelend, ik kan niet anders zeggen. Dé oplossing was een BIH in Seedorf.

Dat is er, mede onder druk van de toenmalige brigade-kommandant, uiteindelijk gekomen.

Ja, die heeft er zeker een aardige duw aan gegeven. Overigens is de totstandkoming van het BIH-Seedorf sneller gegaan dan ik had gedacht. Toen ik hier kwam, was mijn inschatting dat ik al niet zou mogen mopperen als er bij mijn vertrek een BIH zou zijn. Ik had, in de loop der jaren, wel een beetje zicht gekregen op hoe log de militaire organisatie in dit soort zaken werkt. Een mammoettanker manoeuvreert soms soepeler... Ik vertrek nu en het BIH werkt nu al weer zo'n jaar of vijf, zes en heeft zich hier een niet meer weg te denken plaats verworven.

Jan bedankt de gasten bij zijn afscheid in Seedorf op 19 april jl.

Je bent ruim 22 jaar raadsman geweest. Zijn je opvattingen over de noodzaak van GV-uren in de krijgsmacht in al die jaren veranderd?

Nee, in het geheel niet. Ze zijn zelfs nu belangrijker dan wellicht in het verleden het geval was. Je had toen een populatie jonge mensen die ook op eigen houtje nog wel in staat was om over de dingen na te denken. Die groep is nu, naar mijn mening, een stuk kleiner. Ik hoor zo vaak: 'Het zal mijn tijd wel duren', 'Ik heb er toch niets mee te maken', 'Of je nu door de hond of door de kat gebeten wordt, gebeten word je toch'. Voor dat nihilistische denken, ik noem dat zelf geestelijke bewusteloosheid, heb je nu meer GV-uren en geestelijke verzorgers nodig dan toen.

Jij was in '69 de tiende raadsman en als de plannen van de staatssekretaris doorgaan worden dat er binnenkort 36. Tevreden over die toename?

Ik vind dat we, ook met 36 raadslieden, nog steeds tekort gedaan worden, laat daar geen misverstand over bestaan. Maar dat wij, in twintig jaar tijd, van tien naar 36 zijn geklommen is ook iets wat mij niet is tegengevallen.

Al met al tevreden?

Nee... Wel wil ik, over de wijze waarop de Humanistisch Geestelijke Verzorging momenteel werkt, nog een kritische kanttekening maken. Toen wij, in de jaren zeventig, met tien, en later nog

wat meer mensen, kans zagen op nage-
noeg alle kazernes in Nederland te ko-
men, zou dat nu helemaal mogelijk
moeten zijn. Natuurlijk is het nu anders
werken dan, pakweg, tien of vijftien
jaar geleden, maar toch... je laat, door
intensiever te werken op een beperkt
aantal plaatsen, mensen die gekozen
hebben voor de Hum.G.V. in de kou
staan. Die hebben er net zo goed als
ieder ander recht op om de door hen
gekozen geestelijke verzorger te ont-
moeten. Dat heeft voor mij altijd zwaar
gewogen en eigenlijk nog steeds.

*Morgen (19 april) ga je met FLO, met
pensioen zullen we maar zeggen. Kijk je
met voldoening terug op je raadsman-
schap?*

Zonder meer. Ik denk toch dat we, door
er te zijn, en vaak wat lastig te zijn,
binnen de krijgsmacht de zaken wat in
de goede richting hebben weten te stu-
ren. De humanisering van de krijgs-
macht heeft toch ook een beetje met de
aanwezigheid van de Hum.G.V. te ma-
ken. Daarin een bijdrage te hebben mo-
gen leveren doet mij met voldoening op
die periode terugkijken.

**'Wij hebben bijgedragen aan de
humanisering van de krijgs-
macht'**

Is dat niet wat veel gezegd?

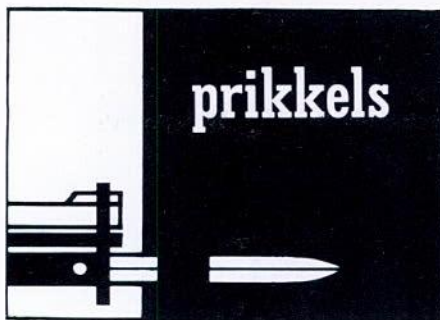
Ik meen van niet. Ik denk wel dat we
fors wat medestanders gehad hebben.
Ik denk aan de vakbonden van
dienstplichtigen, maar zeker ook aan
sommige belangenverenigingen van
beroeps. We hebben al die jaren steeds
behoorlijk meegedacht en fors meege-
publiceerd. We hebben veel met, met
name de wat kritische, mensen in de
krijgsmacht gecommuniceerd, ideeën
aangereikt en terugontvangen en er
vervolgens iets mee gedaan. Men kan
niet zeggen dat we niet een aardig
deuntje hebben meegeblazen.

*Tenslotte de geijkte vraag. Wat zijn je
plannen voor de toekomst?*

Eerst de nieuwe woonomgeving maar
eens rustig verkennen, grond onder de
voeten proberen te krijgen. De banden
met de vrienden en kennissen in Neder-
land weer wat aanhalen en contacten
opbouwen met hoofdzakelijk mensen
die géén beroepsmilitairen zijn. Niet uit
rancune maar, zoals ik al opmerkte, om
écht los te komen van de éénvormige
Duitsland-situatie. Verder denk ik wat
meer in de postzegelhandel te gaan
doen. Voor zover ik het nu bekijk, denk
ik, dat ik onder de krijgsmacht en de
Hum.G.V. een streep zal zetten. Mis-
schien, wanneer daar behoefte aan zou
bestaan, dat ik er wel wat voor zou voe-
len om bijv. één dag in de week geeste-
lijk verzorger in een bejaardencentrum
te worden. Voorlopig eerst maar eens
verhuizen en daarna kijken we wel
verder.

Bedankt voor dit gesprek.

Wim Heij

Curiosa

Eindelijk is de nota verschenen waarin
staat hoe het verder moet met onze
krijgsmacht. Tegen de eeuwwisseling
zijn zo'n 40.000 man aan de kant gezet.
Het toekomstig beroep van militair
geeft geen garantie meer voor een vaste
baan. Dat was nog één van de weinig
aantrekkelijke kanten van deze brood-
voorziening. Nu spreekt men van ont-
slag zonder garantie op enige andere
vorm van arbeid, maar wel een inspan-
ningsverplichting. Een inspannings-
verplichting wat is dat precies, dat ver-
trouwt geen hond natuurlijk.

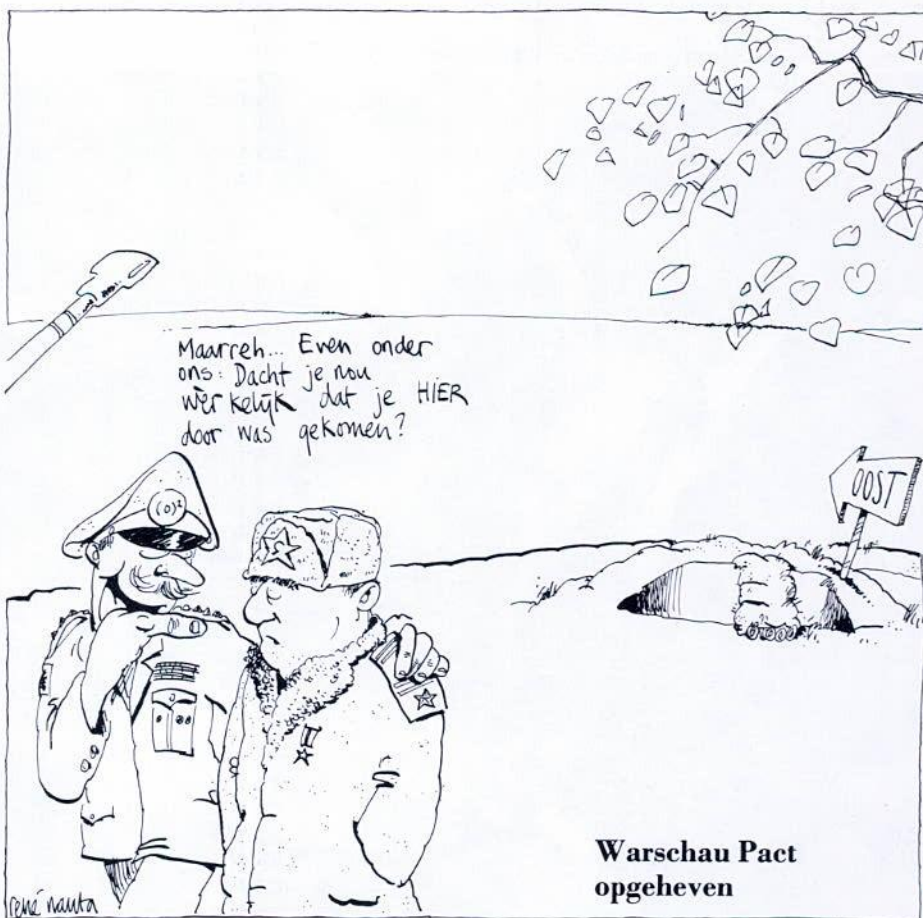
Ook de plek waar de militair kan wor-
den ingezet is aanzienlijk vergroot vol-
gens de nota. Het militaire beroep
wordt dus wel veel avontuurlijker,
maar het is de vraag welk deel van het
personeelsbestand daar gelukkig mee
is.

Dat de krijgsmacht een ander taken-
pakket zou krijgen lag voor de hand.
Een vredesmissie, onder de vlag van de
VN, zal dan ook in het parlement geen
problemen geven. Maar de meest es-
sentiële verandering is wel dat oorlog
om andere redenen gevoerd zou kunnen
worden. Ter Beek stelt namelijk in zijn
nota, dat waar ook ter wereld onze wes-
terse vitale belangen in gevaar komen,
militairen actief kunnen worden in-
gezet.

Zo zijn we weer terug bij af. In de tijd
van de jongens van Tromp, De Ruyter
en Piet Hein. Onze zeehelden, zoals we
dat op school leerden, staan al enige
tijd in de kast met curiosa.

Er zijn nog politieke vrienden van mi-
nister Ter Beek, die als speldje een ge-
broken geweertje dragen. Dat speldje
kan nu dus definitief bij die curiosa ver-
zameling.

Cor Out

'White Palace'

Sexy Sarandon steelt de show

Waarom zouden wij, nu het klimaat weer wat aangener wordt en de zinnen dientengevolge weer iets makkelijker geprikkeld raken, niet eens een aanstekelijke relatiefilm tegen het licht houden? Er zijn er genoeg, maar één steekt er met kop en (blote) schouders bovenuit: *'White Palace'*. Behalve dat dit zinderende liefdesverhaal een pleidooi houdt voor pure passie, bevat de film nog een tweede boodschap. Glenn Savan, die het boek schreef waar de film op is gebaseerd, breekt een lans voor eerlijkheid. Eerlijkheid tegenover de mensen met wie je te maken hebt, maar meer nog eerlijkheid tegenover jezelf. Want wie niet erkent wat hij of zij in essentie van het leven verlangt, doet zichzelf nog het meest te kort.

Max Baron is een welgestelde Joodse jongen, wiens droom uiteenspatte toen zijn vrouw bij een verkeersongeluk om het leven kwam. Sindsdien heeft Max zich afgesloten van de wereld. Hij koestert zijn verdriet en ook zijn vrienden slagen er niet in hem uit zijn isolement te verlossen.

Als Max op een avond in een hamburgertent verzeild raakt ontmoet hij een bijdehante serveerster van in de veertig. Later op de avond in een bar loopt hij haar opnieuw tegen het lijf. Ze blijkt Nora te heten en ze is flink aangeschoten. Maar ze doorziet Max niettemin snel: ze biedt hem iets aan en vraagt

waarom hij zo treurig is. Als hij vertelt dat hij rouwt om zijn vrouw barst Nora tot zijn ontzetting in lachen uit, om even later uit te leggen dat ze in hetzelfde schuitje zitten: zij heeft haar zoon verloren.

Ondanks het enorme verschil in leeftijd, achtergrond en omstandigheden, voelt Max dat juist deze vrouw meer van hem begrijpt dan alle mensen om hem heen. Ze stappen in zijn auto en beleven in het huis van Nora een zeer gepassioneerde nachtje. Zij gaat ervan uit dat ze hem nooit terug zal zien, maar Max kan Nora niet meer uit zijn gedachten zetten. Hij zoekt haar steeds vaker op, tot

Nora zichzelf toestaat ook iets om hem te gaan geven. Dan beginnen, door genoemde verschillen, natuurlijk de problemen.

Als Max haar meeneemt naar een Joods familiefeest, gebeurt precies wat hij en Nora al lang voelden aankomen: het gezelschap reageert uitermate vreemd, omdat ze voor onverbloemde vijandigheid net iets te netjes zijn opgevoed. Nora's zuster slaagt erin om Max naar zichzelf te laten kijken. 'Nora is niet degene die niet in mijn leven past, is pas er zelf niet in', zegt hij uiteindelijk. Want hij verdient veel geld in zaken, terwijl hij liever in het onderwijs was gebleven. Als hij eenmaal tot die ontdekking is gekomen, wordt hem duidelijk dat hij zelf keuzes moet maken en dat niet mag overlaten aan anderen...

Een tikje moralistisch? Ga toch maar de film zelf zien, want de acteurs maken er iets prachtigs van! James Spader (die beroemd werd door zijn rol in *'Sex, Lies and Videotape'*) speelt de introverte Max, ingehouden (behalve de meesleepende sexscènes natuurlijk), gevoelig en heel geloofwaardig. De show wordt echter gestolen door de uitbundige, zeer vrouwelijke Susan Sarandon, een actrice die zwaar ondergewaardeerd wordt in Hollywood. Ze maakt van Nora een vrouw van vlees en bloed, maar voor Max ook een vrouw van melk en honing. Dat ze geen Oscar heeft gekregen voor haar prestatie, of tenminste een nominatie, zegt heel wat meer over Hollywood, dan over Sarandon. Regie voerde Luis Mandoki.

Leo van Opzeeland

James Spader en Susan Sarandon in *'White Palace'*

film in 't kort

Q and A

In de onthullende film *'Q and A'* gunt regisseur Sidney Lumet (beroemd door o.a. *Twelve Angry Men*, *Serpico*, *Network* en *Prince of the City*) ons weer eens een kijkje achter de schermen van het Amerikaanse politie-apparaat. Nick Nolte speelt een door de wol geverfde politieman in New York, die er zo zijn eigen methoden op na houdt. Timothy Hutton is een jonge hulp-officier van justitie, die aanvankelijk net zoveel bewondering voor Nolte heeft als de rest van het corps. Maar dan krijgt hij de opdracht om een moord te onderzoeken, die Nolte tijdens zijn diensturen heeft gepleegd. Het lijkt een routine-zaakje,

Tim Hutton (l.) en Nick Nolte in *'Q and A'*

waarbij Nolte moeiteloos vrijuit zal gaan. Maar gaandeweg blijkt dat hij het slachtoffer, een drugsdealer, op een ordinaire manier in de val heeft gelokt en daarna koelbloedig neergeschoten. Nu is de jonge officier zelf ook niet helemaal van smetten schrik, want hij reageert indertijd zo geschrokken toen de vader van zijn verloofde zwart bleek te zijn, dat de vrouw de relatie om die reden verbrak en nu met een drugsbaron omgaat. Een fris stelletje!

Lumet maakte van dit gegeven een weinig vrolijk stemmende film en stak daarmee de hand weer diep in Amerikaanse boezem. Nick Nolte is geknipt voor de rol van de abjecte politieman, Tim Hutton geeft hem mooi partij als de jonge officier.

Pump up the Volume

Wat Talk Radio was voor volwassen kijkers, is *'Pump up the Volume'* van Allan Moyle, die ook het scenario schreef, voor jongeren. Ook in deze film gaat het om iemand die met een radio-program-

ma de nodige commotie teweegbrengt. Mark Hunter heet hij en hij is met zijn ouders van New York verhuisd naar een klein plaatsje in Arizona, waar hij absoluut niet kan wennen. Hij zoekt troost bij zijn illegale zender, die zijn ouders hem hebben gegeven om contacten te leggen met anderen. Hij weet zijn medescholieren anoniem te bereiken via zijn 'bakke' en shockeert ze met zijn obscene teksten, maar hij weet tegelijkertijd hun aandacht te vangen met zijn onverbloemde kritiek op de schoolleiding. Uiteindelijk slaagt een lieve klasgenote

Christian Slater en Samantha Mathis in *'Pump up the Volume'*

er toch in om tot hem door te dringen en dan eindigt het allemaal wel een beetje erg braaf voor een film die zo revolutionair begon. Maar al met al werd *'Pump up the Volume'*, vooral door de knappe hoofdrol van nieuwkomer Christian Slater (sprekend een jonge uitgave van Harrison Ford, dus dat belooft wat...), veel meer dan de zoveelste scholierenfilm. De muziek mag er ook zijn.

Melancholia

In de kleinschalige film *'Melancholia'* van de Duitser Andi Angel zien we onze eigen Jeroen Krabbé als een relikwie van de woelige jaren zestig. Hij heeft ooit op de barricaden gestaan, maar

Jeroen Krabbé in *'Melancholia'*

slijt zijn dagen nu als gerespecteerd kunstcriticus in Londen. Het oude vuur wordt echter weer even aangeblazen als hij de kans krijgt om via een voormalige studievriend, die nu in Hamburg woont, nog een keer een politieke daad van belang te plegen. Een arts die in Chili vele politieke moorden op zijn geweten heeft en die voor een congres naar Engeland komt, moet uit de weg worden geruimd. Hoewel de opdracht later weer wordt ingetrokken, gaat de criticus op eigen gezag door met de actie, omdat hij inmiddels kennis heeft gemaakt met de weduwe van een van de Chileense slachtoffers.

De bedoelingen van Engel, die al jaren met zijn vrouw in Londen woont en er een keten art-house bioscopen runt, zijn ongetwijfeld nobel, maar de film werd toch in de eerste plaats een staaltje mooifilmerij zonder enige spanning, waarin Krabbé veel en ernstig in beeld is, bezig met Politiek Bewust Acteren. En als je dat er zo duidelijk aan af kunt zien, is het foute boel.

Eve of Destruction

Ook Renée Soutendijk is deze maand te zien in een buitenlandse productie. In *'Eve of Destruction'* speelt ze nog wel een dubbelrol: ze is een geleerde, die in opdracht van het leger werkt aan een robot, en ze speelt ook de robot zelf die ze, heel bijbels, naar haar eigen even-

Gregory Hines en Renée Soutendijk in *'Eve of Destruction'*

beeld heeft gemodelleerd. Bij de eerste test met de androïde gaat het echter al mis: zij en haar begeleider raken betrokken bij een bankoverval en het apparaat is zo geprogrammeerd, dat het bij onraad onmiddellijk verandert in een levensgevaarlijke tijdbom. Gregory Hines speelt de man die door de overheid wordt opgepadeld met de taak om de robot op te sporen en onschadelijk te maken. Enfin, een hoop onzin waar onze Renée toch nog een heel aardig stukje acteerwerk uit weet te slepen. En het begin van haar Amerikaanse carrière is er tenminste.

L. v. O.

Herstel

In het artikel 'Nederlandse dienstplichtigen in Turkije' (mei-nummer pag. 8) is een storende fout geslopen. In de eerste regel staat nl. dat Diyarbakir 35.000 inwoners telt. Dit moet zijn 350.000. Dus bij deze die ene belangrijke nul erbij.

Redactie

de vogels zijn dood

leve de vogels

de vissen zijn dood

Leve de vissen

de mens is naak de maan

Jana Beranová

(uit de gedichtenbundel
'Geen hemel zo hoog')

gedicht

Ankie Peypers is een veelzijdig schrijfster van verhalen, romans en vooral gedichten. Ze debuteerde in 1951 met de dichtbundel *October* en publiceerde sindsdien vele dichtbundels en romans. In 1962 kreeg ze voor haar roman *Geen denken aan de Anne Frank-prijs*. Daarna volgden o.a. *De vallei van Oberman* (in '83 bij de Prom) *Met welke maten*, over een vrouw die zich tracht te ontworstelen aan de dominante 'vaderwereld'. Het centrale thema in Ankie Peypers' gedichten is vanaf het begin de relatie tot jezelf en de ander, in talloze vormen en vanuit vele invalshoeken verwoord, maar altijd heel toegankelijk en emotioneel invoelbaar.

In haar gedichten weegt elk woord zwaar, weegt elke stilte tussen de woorden, elk wit tussen de regels zwaar' schreef Carel Dinaux in 1969. Het is dan ook niet verwonderlijk dat haar nieuwste bundel *de liefde verwilderde niet* opent met een citaat van Marguerite Duras: 'Schrijven is niet verhalen vertellen. Het is het tegenovergestelde van verhalen vertellen. Het is een verhaal en de afwezigheid van dat verhaal vertellen.'

De liefde verwilderde niet is een gedichtencyclus over een vrouw die langs een zeekust zoekt naar een vrouw die haar voorbeeld was. Of dat Duras is of niet, die sfeer ademt menig gedicht in deze bundel, schitterend dus!

Ankie Peypers: de liefde verwilderde niet. An Dekker, Amsterdam 1990. 60 blz. f 22,50. (FS)

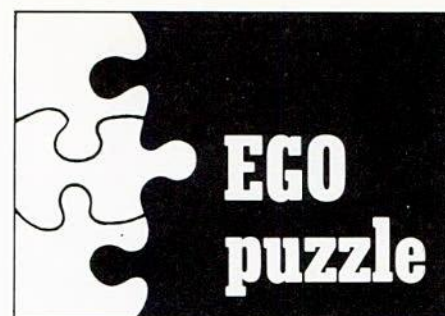
'hoe' dacht ze
in de kamer waar de zee ruiste
heuvels en dalen van ruisen
zoekend naar het benoemen
van dat geluid

'hoe maak ik mij los
van wat ik heb gelezen
hoe herken ik een zee
die niet is beschreven'

de vrouwen op het strand
de vrouw die haar de sleutel gaf
zou ze niet ontmoeten
ze zou niet met haar spreken
in verhalen verscholen ze zich
voor ze haar kon aanraken

ze wilde haar namen niet weten
namen geven die ze al kende
die sterker waren
zichzelf niet beschermde
zichzelf niet verzwegen

hoe was ze daartoe gekomen
tot een verlangen dat alleen
vergrootte verkleinde

Visitekaartjes

De oplossing van het kruiswoordraadsel in het meinumnummer luidt als volgt:

Horizontaal: 1. spetter; 6. ochtend; 7. kok; 8. agent; 10. eigendunk; 11. inkomens; 15. melk; 16. moe; 18. eksters; 19. toenemen.

Verticaal: 1. stok; 2. echtgenoot; 3. toe; 4. rede; 5. tekenen; 9. ogenblikje; 12. emmer; 13. stem; 14. oma; 17. stee.

Hieronder weer eens een viertal visitekaartjes, waarbij het beroep van deze mensen kan worden gevonden door de letters van hun naam en woonplaats in een andere volgorde te zetten.

R. Instra
Ede

H. Vutto
Rees

T. Brekken
Baak

U. Hothaad
Laren

Raadslieden - waar en wie

Bureau

Harderwijk
't Harde
Oirschot
Seedorf (BRD)
Nunspeet
Rotterdam
Arnhem
Utrecht
Steenwijk
Den Helder
Amsterdam/Den Helder
Seedorf (BRD)
Den Helder
Steenwijk
Gilze Rijen
Den Helder
Venlo
Blomberg (BRD)
Hohne (BRD)
Schaarsbergen
Amersfoort
Stolzenau (BRD)
Assen
Nijmegen
Vught
Breda
't Harde

Hoofdraadsman
Stafradsman
Coornherthuis
(vormingswerkster)
(raadsman/direkteur)
(raadsman)
(vormingswerkster)

Naam

R. O. (Ronald) Battes
L. J. H. (Lex) Beekers
I. L. (Immy) Beijer
J. (Jacques) v. d. Blink
J. (Jan) den Boer
K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer
E. Y. (Ellen) Bremer
M. (Metske) Dekkinga
A. B. (Adri) van Deurzen
J. (Joop) Flokstra
J. J. H. (Hans) Floris
R. P. (Rob) Geene
J. J. (Jaap) Geuze
W. H. (Wim) Heij
C. H. (Kees) v. d. Hilst
C. C. (Tineke) Hundling
S. P. J. (Stef) Kessels
F. G. (Frits) v. d. Kolk
B. J. T. (Ben) v. d. Linden
J. J. (Joan) Merens
B. M. (Beernoud) Moojen
J. G. J. (Jan) Nauts
W. (Wim) Reinders
P. W. M. (Peter) Samwel
G. (Gerard) Snels
J. W. F. (Jan) Sulman
G. J. (Gerrit) Vlietstra

K. S. (Kees) Roza
F. (Frank) Spoelstra
C. (Carine) van Hinte
A. H. T. (Ad) Hornis
M. C. (Mart) Vogels
M. (Marijke) v. d. Stigchel

Telefoon kantoor

03410-23911, tst. 2532
05255-2727, tst. 2087
040-352913
09-4942817510, tst. 2285
05771-1341, tst. 2492, b.g.g. 2498
010-4539911, tst. 341 of 381
085-457311, tst. 2123 b.g.g. 2151
030-366444/45
05210-15422, tst. 2643
02230-56662
02230-52089
09-4942817510, tst. 2285
02230-52089
05210-15422, tst. 2643
01612-93000, tst. 2342
02230-52089 of 52405
040-352913
09-4952358150 of 09-495235509259
09-4950518021, tst. 480
085-532774
033-638622, tst. 4221
09-495761704290
05920-58499
080-276911, tst. 154
073-881000, tst. 1564
076-273341
05255-2727, tst. 2087

03404-14436
03404-14436
03404-14060
03404-14060
03404-14060
03404-14060

Telefoon huis

03417-56628
038-212656
013-556060
055-415846
03210-18934
03480-14787
08308-21867
033-803142
05220-62273
072-641080
02208-13336
09-4942812470
075-703705
05210-13657
013-425425
04760-74188
09-4952356621
09-4950514322
085-458917
035-234907
09-495761687
05921-41499
080-563833
073-142526
076-872688
070-3975593

020-6323785
05709-2575
-
030-937808
033-952099
-

Geborgenheid

We kwamen elkaar op straat tegen, raakten aan de praat en gingen vervolgens samen koffie drinken. Gewoon een toevallige ontmoeting, niks bijzonders.

Sindsdien komt hij bijna dagelijks mijn leven binnen wandelen. Op de vreemdste tijden staat hij voor mijn deur, zelfs drie uur 's nachts is voor hem geen probleem. Bijna elke dag wil hij praten over zijn probleem van die dag en verlangt dan mijn 'raad', die hij vervolgens weer even gemakkelijk van de hand wijst. Er zijn ook dagen dat hij 'zo maar' langskomt. Elke keer weet hij het dan voor elkaar te krijgen om met iets van zijn gading uit mijn voorraadkast te vertrekken. Suiker, koffie, brood, shag, er is altijd wel iets dat hij 'vergeten' heeft te kopen. Het 'lenen' van muziekcassettes of gereedschap gaat hem al even gemakkelijk af.

Wat zijn problemen betreft: het gaat al-

tijd om andere mensen die het hem zo buitengewoon moeilijk maken om een beetje normaal te leven.

Ondertussen heeft hij er ook al de gewoonte van gemaakt om wanneer ik de deur open doe, tegen mij te zeggen: 'Hallo Freek, even bellen', vervolgens eenvoudig mijn huis binnen te lopen alsof het een supermarkt is en de telefoon ter hand te nemen. De eerste keren was ik sprakeloos, maar later greep ik in door hem botweg te verbieden te telefoneren. Hij reageerde ontsteld en stamelde: 'Ja, maar dit is toch ook een beetje mijn huis?'

En nu is hij opeens een stuk rustiger. Zijn verkering, die in een periode van een half jaar verschillende malen uit en aan was gegaan als een knipperlicht, is weer helemaal aan. Zijn vriendin was van al dat aan-en-uit gedoe zo wanho-

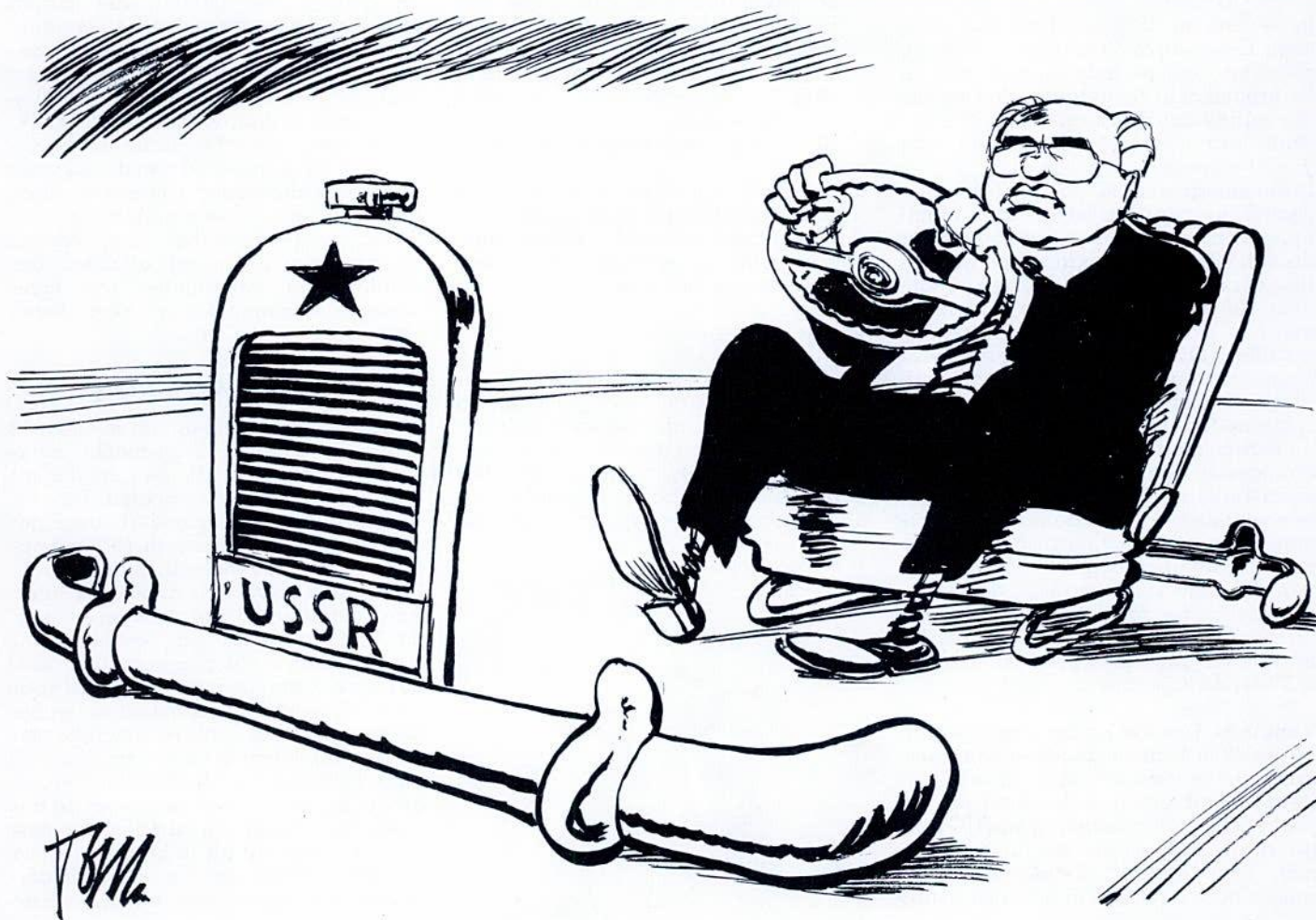
pig geworden, dat zij nog maar één mogelijkheid zag om hem duidelijk te maken dat zij waanzinnig veel van hem houdt: zonder hem zou ze zich voor de trein gooien. Dat vond hij een teken van ware liefde. Hij was tevreden: ze was teruggekomen bij hem. De 'echte' geborgenheid.

Geen wanhopige pogingen meer om zijn gevoelens van angst en eenzaamheid op een theatrale wijze bij mij thuis onschadelijk te maken. Geen verrassende bezoeken meer aan mijn deur. Mijn raad en koffie heeft hij nu niet meer nodig. Eind goed, al goed?

In de tijd dat hij mij bijna dagelijks bezocht heeft hij nooit gezegd dat hij naar zijn vriendin verlangde. Hij was stoer en brutaal, 23 jaar en niets dan capsones. Niet toegeven aan teleurstelling, eenzaamheid en verdriet. Te veel dingen die hem ervan weerhielden zich te laten zien zoals hij in werkelijkheid is. Maar zo zijn we allemaal van tijd tot tijd. We begrijpen op zulke momenten ook niet, dat we in onze zogenaamde zelfverzekerdheid toch de mensen zoeken die de 'luwte' van het leven kunnen bieden en bij wie we op verhaal kunnen komen.

Al een tijdje is hij niet meer bij mij geweest, maar als hij weer aan de deur komt, dan moet dat maar. Natuurlijk.

Freek Pol

Wanneer neemt de politiek haar verantwoordelijkheid?

Blijvende achterstelling humanisten bij de krijgsmacht

Al jarenlang woedt er een strijd tussen de kerken, de politiek en het Humanistisch Verbond (HV) over de verdeling van de aantallen geestelijke verzorgers bij de krijgsmacht. Onlangs werd daar weer een nieuw hoofdstuk aan toegevoegd door de staatssecretaris van defensie mr. B. J. M. Baron van Voorst tot Voorst. Deze maakte op 9 april jl. aan de Tweede Kamer de uitkomsten van een gehouden onderzoek bekend, alsmede de door hem hieraan verbonden beleidskonklusies. Die konklusies leidden – voor de zoveelste keer – tot een zeer nadelig resultaat voor de mensen in de krijgsmacht die zich uitspraken voor humanistisch geestelijke verzorging. Het woord is nu aan de politiek. Aan de volksvertegenwoordiging, kwa samenstelling in meerderheid niet-konfessioneel (PvdA, VVD, D'66 en Groen Links), nu de taak om alsnog de verdeling van het aantal gv-ers in de krijgsmacht in overeenstemming te brengen met de in het onderzoek uitgesproken behoefte.

Voor hen die nauwelijks of niet op de hoogte zijn van wat aan het zogenaamde 'drie-pilaren-onderzoek' voorafging, volgt hier een korte historische schets van dit in feite al zo'n vijftienvintig jaar slepende verdeelsleutelvraagstuk.

Aanloop

In september 1964 werd de Humanistisch Geestelijke Verzorging (HGV) op proef, voor een periode van drie jaar, tot de krijgsmacht toegelaten. Een en ander voltrok zich niet zonder slag of stoot. Daar waren jaren touwtrekken aan vooraf gegaan.

In het najaar van 1961 had het Humanistisch Thuisfront, op advies van de minister van defensie, een onderzoek naar de behoefte aan humanistisch geestelijke verzorging onder militairen gehouden. Het was een beperkt onderzoek met een, voor die tijd, vrij verrassend resultaat. Om precies te zijn gaven 6121 jongemannen (die op dat moment in militaire dienst zaten of er binnen afzienbare tijd in zouden komen of er net uit waren, maar nog voor herhalingsoefeningen in aanmerking kwamen) aan, daadwerkelijk belangstelling te hebben voor de HGV. Het aantal van degenen die op dat moment in werkelijke dienst waren bedroeg 2215. De minister van defensie verklaarde bij de begrotingsbehandeling, december 1961, dat hij in principe bereid was medewerking te verlenen aan het tot stand komen van HGV bij de krijgsmacht.

Vanuit de Tweede Kamer werd daarop de wens te kennen gegeven een commissie te benoemen, die de moeilijkheden en problemen verbonden aan de praktische verwezenlijking van HGV bij de krijgsmacht nader zou moeten bezien. In maart 1963 diende deze commissie haar adviezen in bij de minister.

In december 1963 bekrachtigde de Tweede Kamer deze notitie. De belangrijkste punten waren:

1. Geestelijke verzorging vanwege het HV zal alleen gelden voor hen die daaraan behoefte hebben en *die deze behoefte kenbaar maken*. Dit zal voor meerderjarigen dienen te geschieden door een schriftelijke verklaring van henzelf en voor minderjarigen door een schriftelijke verklaring van hun ouders of voogden. (N.B. Een dergelijke verklaring werd niet gevraagd aan hen die godsdienstig geestelijke verzorging wens-ten.)
2. Op grond van de gehouden enquête is er aanleiding over te gaan tot de aanstelling van een hoofd-raadsman en vier raadslieden voor een proefperiode van drie jaar.

Eerste jaren

Op 1 september 1964 start de HGV haar werkzaamheden bij de krijgsmacht. Na één jaar is het aantal deelnemende militairen 2103 (komt overeen met het eerder gehouden eigen onderzoek). Dat aantal neemt de daarop volgende jaren alleen nog maar toe. Op grond van deze

W.K. Hoekzema

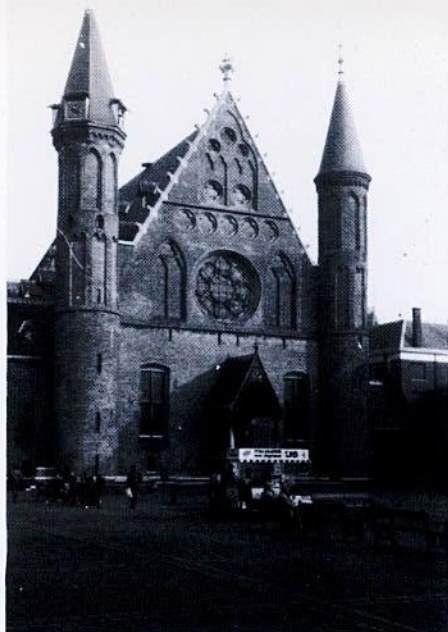

ontwikkeling wordt de driejarige proefperiode per 1 september 1967 omgezet in een definitieve invoering van de HGV bij de krijgsmacht. Tegelijk met het opheffen van de proefperiode wordt de aparte (en dus diskriminerende) verklaring, die militairen die aan de HGV willen deelnemen moeten inleveren, afgeschaft.

Niet alleen blijft in de daarop volgende jaren de belangstelling voor deelname aan de HGV onverminderd toenemen, ook de daaruit voortvloeiende werkzaamheden nemen beduidend toe. Wanneer de behoefte groter wordt dan de mogelijkheid om aan die behoefte te voldoen, moet je zorgen dat je met meer mensen het werk kan doen. Dat betekende in het konkrete geval van de HGV aankloppen bij de politieke leiding van defensie. Dat werd dan ook gedaan, tot vervelens toe mogen we rustig constateren. Uiterst minimaal en in slakkegang werd de HGV door de overheid in de gelegenheid gesteld het aantal raadslieden bij defensie uit te breiden. Dan mochten er twee raadslieden aangesteld worden, jaren later, na veel gezeur, nog weer eens één, enz. Weliswaar groeide daardoor het aantal HGV-ers gestaag, maar het aantal hield volstrekt geen gelijke tred met de hoeveelheid werk die verricht moest worden. Met als gevolg dat er regelmatig raadslieden, wegens overbelasting, kortere of langere tijd moesten afhaken. Dat veroorzaakte vervolgens nog meer stress bij degenen die overeind bleven (extra werk).

Kommissies, werkgroepen...

In april 1979 – er zijn op dat moment 19 raadslieden bij de krijgsmacht werkzaam – vraagt het HV de minister dit aantal te mogen verdubbelen. Dit verzoek wordt minutieus onderbouwd met de uitkomsten van een, in 1978 gehouden, intern taakbelastingsonderzoek. De resultaten van dit onderzoek laten aan duidelijkheid niets te wensen over: de onderbezetting en overbelasting worden kraakhelder aangetoond. Ongeveer 20% van de militairen kiest voor de HGV, terwijl de raadslieden slechts 8% van het totaal aantal geestelijke verzorgers bij defensie uitmaken. Eind 1979 wordt een ambtelijke werkgroep ingesteld. Deze adviseert de minister het aantal raadslieden, als eerste stap, met vijf uit te breiden. Dit in afwachting van een brede studiekommissie over de totale gv, waarin ook de

kerken zouden moeten worden betrokken. De toenmalige staatssecretaris verklaart dit advies niet ontvankelijk. Maar onder druk van de publiciteit en met name de Tweede Kamer, mag in 1981 de dienst HGV 'groeien' met drie formatieplaatsen tot totaal 22.

Begin jaren tachtig vangt die brede studiekommissie haar werkzaamheden aan, maar strandt na ruim een jaar op de verdeelsleutelkwestie. Als vervolg op deze commissie wordt weer een nieuwe ambtelijke werkgroep aan het werk gezet. Deze brengt eind 1982 een vertrouwelijk rapport uit over de gv. Uitkomst: de totale gv moet met 40% inkrimpen, dit is eveneens van toepassing op de HGV (zou het inleveren van drie formatieplaatsen hebben betekend). Na heftige reacties, van alle kanten, legt de staatssecretaris dit advies naast zich neer.

Inmiddels is een nieuwe staatssecretaris aangetreden. Deze, de liberaal drs. W. K. Hoekzema, doet in 1983 een poging het verdeelsleutelvraagstuk tot een oplossing te brengen: RK- en Prot-GV samen 85% en de HGV 15%. De reactie van de kant van de kerken is zo heftig, dat de staatssecretaris tenslotte zijn plan moet intrekken.

... nog meer commissies

Wanneer een zaak vastloopt is het middel het instellen van een commissie. Dat dit al een aantal keren is gebeurd, vormde geen beletsel het opnieuw te doen. In het voorjaar van 1983 krijgt een interdepartementale ambtelijke werkgroep opdracht het nog eens te proberen. Ook deze commissie sterft, na in 1984 het stadium van een voorlopige notitie te hebben bereikt, een zachte dood. Deze commissie lanceerde, voor het eerst, de gedachte een behoefte-onderzoek onder militairen te houden. Iets waar het HV nadrukkelijk voorstander van was, maar waarvan de kerken niets wilden weten. Dat, zo was hun redenering, zou het eigene van de kerkelijke bestaanswijze schaden en bovendien zou de vraag naar de behoefte aan gv niet door zo'n 'technische' benadering in kaart mogen worden gebracht. Inmiddels is het voorjaar 1985 gewor-

den. In afzonderlijke gesprekken tussen een kabinetsdelegatie, de kerken en het HV wordt afgesproken dat, *binnen het kabinet*, de verhouding kerk/levensbeschouwelijke organisatie - staat, principieel en voor langere termijn zal worden doordacht en uitgewerkt. Voor de korte termijn krijgt de staatssecretaris het groene licht om met de kerken en het HV de gv-verdeelsleutelkwestie bij de krijgsmacht tot een oplossing te brengen.

Na veel gesprekken komt staatssecretaris Hoekzema met het volgende voorstel: een inkrimping van de totale gv 14% en de overgebleven formatieplaatsen verdelen volgens het, door hem eerder gehanteerde, model 85-15. Een en ander betekende weliswaar geen verdubbeling voor de HGV, maar wel een uitbreiding met tien raadslieden.

Om een lang verhaal kort te maken: ook dit voorstel sneuvelt. Onder, wederom, grote druk van de kerken, wordt de (moedige) Hoekzema door het *kabinet* (Lubbers c.s.) teruggefloten. De HGV wordt, zes jaar na de onderbouwde vraag om verdubbeling, met een aalmoes van drie ekstra raadslieden, door de politiek afgescheept. De verdeling van het aantal geestelijke verzorgers bij de krijgsmacht ziet er dan (eind '85) als volgt uit: 2 rabbijnen, 109 dominees, 108 aalmoezeniers en 25 raadslieden (zo'n 10%).

Kommissie Hirsch Ballin

Het kabinet had Hoekzema te verstaan gegeven dat hij geen wezenlijke veranderingen in de verdeelsleutel mocht aanbrengen, maar dat de hele problematiek moest worden verwezen naar een commissie van externe deskundigen. Deze zoveelste commissie, die advies moet uitbrengen 'inzake de criteria voor steunverlening aan kerkgenootschappen en andere genootschappen op geestelijke grondslag' wordt op 14 april 1986 geïnstalleerd. De naar zijn voorzitter genoemde commissie (prof. mr. E. M. H. Hirsch Ballin, de huidige minister van justitie) wordt verzocht *bij voorrang* te adviseren over een oplossing voor het vraagstuk van de verdeling van de geestelijke verzorging bij de krijgsmacht. Dat komt de commissie na; eind 1986 brengt ze rapport uit en

J. van Houwelingen

adviseert de staatssecretaris (inmiddels is dat J. van Houwelingen geworden): 'op korte termijn het verschil van inzicht over de verdeling van de geestelijke verzorging te beslechten door een verdeling tot stand te brengen op basis van een onderzoek naar de uit de registratieformulieren blijkende voorkeuren'. Een onderzoek dus naar de behoefte aan geestelijke verzorging onder de militairen.

Het HV, al jarenlang voorstander van zo een behoefte-onderzoek, betuigt dan ook zijn instemming met dit advies. De kerken zijn evenwel furieus en wijzen het voorstel nadrukkelijk af.

Drie pilaren

Van Houwelingen laat zijn CDA-hart spreken en zegt in een toespraak (29-8-87): 'Nu duidelijk is dat een meerderheid van de betrokken organisaties niet kan instemmen met de voorgestelde verdeelingsmethodiek, is het beter met een definitief oordeel te wachten tot het eindrapport van de commissie Hirsch Ballin bekend is.' De bewindsman merkt verder nog op, dat de geestelijke verzorging 'vooral essentieel in oorlogstijd' is en dat daarom ook de behoefte van het mobilisabele deel van de krijgsmacht in kaart moet worden gebracht.

In de Kamer wordt deze opstelling van de staatssecretaris sterk bekritiseerd (door PvdA, D'66 en, in mindere mate, de VVD). Als drukmiddel wordt een motie ingediend. Van Houwelingen weigert echter op zijn schreden terug te keren.

Toch heeft de, in de Kamer geuite, kritiek enige invloed op de bewindsman. Achter de schermen vinden er diverse bilaterale besprekingen plaats om te bezien of er toch niet in deze, al zo lang slepende kwestie een pragmatische oplossing is te vinden. Op 15 december 1987 doet Van Houwelingen het volgende voorstel: De HGV kan, voorlopig, met zes raadslieden worden uitgebreid en een zogenoemd driepilarenonderzoek moet de verdeelsleutelkwestie op termijn definitief regelen. De drie pilaren zijn:

1. een behoefte-onderzoek onder alle actief dienende militairen;
2. het in kaart brengen van de omvang (o.a. ledentallen) van de levensbeschouwelijke stromingen;
3. een behoefte-onderzoek onder het mobilisabele deel van de krijgsmacht.

De bewindsman merkt in zijn schrijven nog op dat 'aan de pilaren niet hetzelfde gewicht mag worden toegekend'. (!!!)

Uitkomsten onderzoek

Het HV verleent, om praktische redenen (er moet na zoveel jaren eindelijk eens een regeling komen), haar medewerking aan een regeling gebaseerd op de drie pilaren, waarbij vanaf het begin wordt gesteld dat aan pilaar twee (vergelijking ledentallen kerken en het HV) slechts een *beperkt gewicht* mag worden toegekend.

► Het onderzoek wordt, in opdracht van het ministerie van defensie, uitgevoerd door het ITS (Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen te Nijmegen). De belangrijkste uitkomsten van dit onderzoek (voor de HGV) zijn:

1. Van de actief dienende militairen (pilaar 1) kiest 18,4% voor de HGV; bij het mobilisabele personeel (pilaar 3) ligt dit percentage op 25,5. Gemiddeld is dat ongeveer 22% (zelfs nog iets hoger dan het HV steeds beweerd), hetgeen neer zou komen op 53 raadslieden!
2. De vergelijking van de omvang (pilaar 2) van de levensbeschouwelijke stromingen (aantallen leden, aantallen geestelijke verzorgers waar dan ook maar werkzaam en de financiële bijdragen van de leden) geeft een verhouding te zien van 99,8% voor de kerken en 0,2% voor het HV. Wel tekent het ITS, in haar slotconclusie, bij dit punt aan: 'De vergelijking tussen de kerken en het HV is nagenoeg onmogelijk.'

Staatssecretaris Van Voorst tot Voorst (CDA), kennelijk geschrokken van de uitkomsten van de pilaren 1 en 3, kent niettemin aan pilaar 2 hetzelfde gewicht toe als aan de andere pilaren. Dit dus ondanks het feit dat zijn voorganger had opgemerkt, dat 'aan de genoemde pilaren niet hetzelfde gewicht mag worden toegekend' en dat het ITS over pilaar 2 konkludeert dat 'de vergelijking tussen de kerken en het HV nagenoeg onmogelijk is'. Door deze, door de staatssecretaris besloten, gelijke weging van alle drie pilaren wordt het aantal raadslieden vastgesteld, niet op 53 (gebaseerd op de door de mensen in de krijgsmacht uitgesproken behoefte), maar slechts op 36!

Cynisme

Wij kunnen, de historie rond de troosteloze verdeelsleutelproblematiek overziende, tot geen andere konklusie komen dan dat de voor de HGV kiezende militair, voor de zoveelste keer, niet serieus wordt genomen.

Bijna even cynisch is het dat juist van kerkelijke zijde het HV nu klaagzucht wordt verweten over deze, zoveelste, truc. Dat zou iedereen mogen doen, maar nu uitgerekend niet de kerken. Na ruim 25 jaar, op alle mogelijke manieren, ieder gerechtvaardigd en onderbouwd verzoek van de zijde van het HV, om uitbreiding van het aantal raadslieden, te hebben tegengewerkt, om dan nog te durven zeggen dat de humanisten moeten ophouden met klagen, is de arrogantie ten top.

Het woord is (opnieuw) aan de politiek. De vraag waar alles om draait is: Kunnen de mensen in de krijgsmacht werkelijk een beroep doen op de geestelijke verzorging die zijn of haar voorkeur heeft? Ja of nee?

Daarom vragen wij de politiek in deze eindelijk haar verantwoordelijkheid eens te tonen.

Wim Heij en Frank Spoelstra

Randy Brecker

Tussen elektriek en akoestiek

Eind november vorig jaar gaf de beroemde Amerikaanse trompettist Randy Brecker een nachtconcert in het Amsterdamse Tuschinski-theater. Voorafgaande aan dit optreden had EGO's jazz-medewerker Theo Carree een gesprek met hem. Op een eerste vraag naar de muzikale achtergrond van de Breckers (broer Michael speelt tenorsaxofoon) antwoordt Randy: 'Je kunt het wel een beetje vergelijken met de broertjes Marsalis. Mijn vader speelt ook piano, hoewel hij advocaat van professie is. Maar zijn eerste liefde was en is nog steeds de muziek. Hij is een prima muzikant en eigenlijk hadden Michael en ik niets te kiezen. Mijn vader heeft er nog steeds spijt van, dat hij nooit full-time jazzmusicus is geweest.'

Volgend jaar start in Rotterdam een nieuwe jazzschool met als directeur Bob Brookmeyer. Jij wordt als één van de mogelijke docenten genoemd. Heb je al enig idee hoe je de zaak gaat aanpakken?

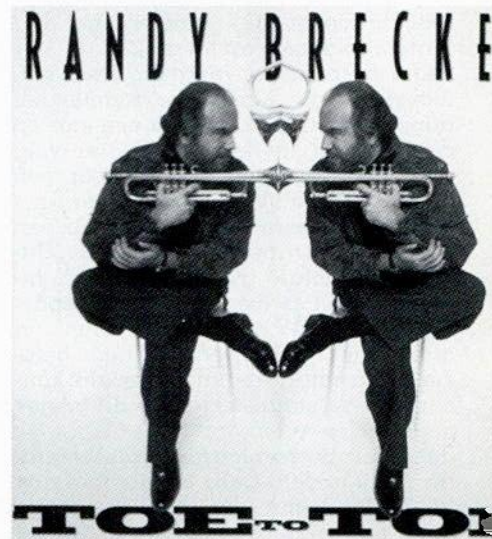
Ik denk, dat het heel belangrijk is om een degelijke jazzopleiding te krijgen. Er zijn tegenwoordig talrijke instituten met een goed lesprogramma en die programma's sorteren ook effect. Speciaal de laatste tien jaar zijn er veel prima muzikanten naar voren gekomen. Denk maar eens aan Wynton Marsalis en Terence Blanchard. Twintig jaar geleden was de situatie totaal anders. De scholen waren nog maar net gestart en als jong musicus moest je voornamelijk vertrouwen op je, laat ik maar zeggen, 'common sense'. In zekere zin is dat nu nog zo. Gebruik het waardevolle, dat de conservatoria je te bieden hebben om je eigen persoonlijke stijl te ontwikkelen.

Maar op de nieuwe Rotterdamse school zul je als leraar reeds afgestudeerde, hoog gekwalificeerde talenten aantreffen. Wat ga je hun presenteren?

Dat is een moeilijke vraag. Ik heb redelijk veel ervaring met lesgeven, maar de studenten vertellen hoe je zelf het musiceren beleeft, is altijd in hoge mate subjectief. Individualiteit is een van de belangrijkste facetten als het er om gaat een succesvol muzikant te zijn. Het is voor de jonge garde heden ten dage trouwens erg moeilijk om voldoende emplooi te krijgen. De situatie is niet meer zo als dertig, veertig jaar geleden, toen er veel meer, weliswaar vaak slecht betaalde, speelgelegenheid was.

Dat geldt misschien voor de States, maar in Europa is het toch allemaal wel wat beter geregeld?

Mogelijk, maar bij ons is het puur slecht. De jonge muzikanten komen vanuit de ideale conservatoriumomgeving terecht in een keiharde strijd om het bestaan. In dat opzicht worden ze op

school misschien wel wat te veel in de watten gelegd. Daar wordt in een perfecte setting gezonde jazz gemaakt.

Die term gezonde jazz, is dat eigenlijk geen paradox?

Dat zou heel goed kunnen, maar voor die jonge jongens hoop ik van niet. Gezien de werksituatie zal het echter voor veel jongeren tamelijk lang duren, voordat ze een persoonlijke stijl hebben ontwikkeld. Ze kunnen eenvoudigweg niet genoeg spelen.

Wie zijn je favoriete musici?

Wel, ik houd vooral van muzikanten, die in hun soli een verhaal weten te leggen. Het hoeft niet noodzakelijkerwijs briljant te zijn, maar wel spontaan en logisch. Ik heb altijd een voorkeur gehad voor mensen als Sonny Rollins, Thad Jones en Thelonious Monk, die van hun solistische bijdragen kleine composities maakten. Ik ben nooit een fan geweest van de Coltrane aanpak, die ging uit van thuis ingestudeerde patronen, die dan tijdens de optredens werden uitgeprobeerd. Er is niets verkeerd mee, maar ik houd nu eenmaal

meer van een iets grotere spontaniteit.

Door wie ben je zelf qua sound en stijl beïnvloed?

Ik zie mezelf als een volgeling van de lijn, die bij Clifford Brown is begonnen en door mensen als Lee Morgan en Booker Little is voortgezet. Maar merkwaardigerwijs is mijn echte favoriet Kenny Dorham, een trompettist, die weer een heel andere manier van spelen voorstond.

Je werkte tot dusver in je carrière veel met elektronica. Wil je daar iets over zeggen?

Zeker, ook vanavond zal dat weer het geval zijn, hoewel ik juist de laatste tijd vaak akoestisch speelde. Maar voor deze toernee heb ik weer een elektrische band geformeerd, omdat er een CD van ons wordt uitgebracht met dit soort muziek.

Denk je, dat het veelvuldig werken met zware elektronische versterking je embouchure negatief heeft beïnvloed?

Het heeft me jaren gekost om de juiste balans te vinden, maar de nadruk heeft toch altijd op akoestisch spelen gelegen. Het was echter vaak héél moeilijk. Je vindt wat en je laat wat. Tijdens deze toernee zijn er soms problemen, omdat je je iedere avond aan een andere geluidsinstallatie moet aanpassen. Dat is niet het geval, wanneer je je eigen spullen kunt meenemen. Maar ook de akoestische bands van tegenwoordig zijn niet meer zo als die van vroeger. Alles wordt in deze tijd versterkt. De musici willen graag luider klinken. Denk maar eens aan de formaties van bijvoorbeeld Tony Williams. Je vindt geen jonge drummers meer, die in de stijl van Billy Higgins willen spelen.

Je hebt een zeer uitgebreid platenoeuvre. Wanneer ik die allemaal op een rijtje zet, moet ik eerlijk bekennen, dat de akoestische opnamen, zoals die met Bob Berg in de Sweet Basil mij duidelijk het beste bevallen. Neem je me dat erg kwalijk?

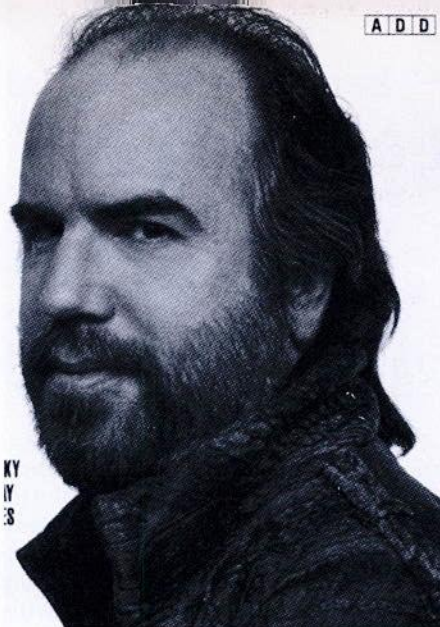
Helemaal niet. Vanuit een artistiek oogpunt ben ik het zeker met je eens, maar het is wel een feit, dat de elektronische beter verkopen en tevens moet ik eerlijk bekennen, dat ik mij qua componeren in elektronische settings veel beter thuisvoel.

Ik memoreerde net de Sweet Basil. Heb je eigenlijk nog steeds je eigen club?

Helaas niet meer. Het was heerlijk om volledige vrijheid te hebben op het gebied van bandsamenstelling, programma's en experimenten. Maar het is erg moeilijk om een club te runnen naast je bezigheden als muzikant.

Werk je liever met een kleine of een grote bezetting?

Wel, ik ben nooit een big band fan geweest. Ik kom uit de wereld van de kleine groepen. Mijn vader was dol op de kwintetten van bijv. Horace Silver en Miles Davis en dat heeft hij waarschijnlijk aan ons meegegeven. Ik speel zo nu

KV
IV
3

en dan wel eens in het grote orkest van Bob Mintzer en daar heb ik wel ervaren hoe problematisch het is om met een dergelijke concertband op toernee te kunnen gaan. Voor echte dansorkesten ligt dat misschien wat gemakkelijker.

Ik wil je nog wat vragen over een CD die ik niet ken, namelijk 'Das Pferd' met Duitse begeleiders als Wolfgang Schmidtke. Wat was dat voor een soort gebeuren?

Dat was inderdaad een Duitse rockband, waarmee ik enkele optredens heb gedaan. Tevens hebben we opnamen gemaakt, waarvan 'Das Pferd' het resultaat is. Ik heb trouwens met een andere Duitse groep nog een album in Bebop-stijl gemaakt in een bezetting van trompet, tenorsax, bas en drums.

Dus net zoiets als je met Lew Tabackin op de CD 'Angelica' hebt gedaan? Een prima stijl overigens!

Bedankt voor het compliment. Overigens, die Duitse opname is misschien nog wel beter!

In je beginjaren had je samen met je broer Michael en slagwerker Billy Cobham de groep Dreams. Later, in 1974, maakte je deel uit van de Billy Cobham band. Wat was het verschil tussen beide groepen?

Met Billy's formatie speelden we voornamelijk zijn eigen stukken, terwijl Dreams meer een jazzrockband in de klassieke betekenis was.

Ik vond het wel opvallend, dat Cobham in zijn orkest bijna niemand enige solo-ruimte gunde.

Dat klopt wel ja. Wij deden vooral sectiewerk, maar het stoorde niemand. Ik trok in die tijd zoveel met Billy op, dat hij als het ware mijn andere broer was. In feite was hij de enige drummer, die ik goed kende.

Je speelde ook met de groep van Charles Mingus op de LP 'Me Myself And Eye'. Gezien de bezetting moet dat een fantastisch orkest zijn geweest.

Dat was het ook. Het was werkelijk een feest zijn muziek te mogen spelen.

Had je geen persoonlijke problemen met hem?

Absoluut niet! Hij vond het zo fijn, dat zijn muziek er zo goed uitkwam, dat hij gedurende alles sessions in een voortreffelijke stemming verkeerde. Hij was toen trouwens al zo ziek, dat hij constant in een rolstoel zat, maar zijn geest was ongebroken en sterk als altijd. Als er al problemen waren, dan was het met de opnametechnici.

Even over je vrouw Eliane Elias. Inspireert zij je bij je werk? Ik hoorde je op het album 'Amanda' een prachtige solo blazen in het stuk 'Paranada'.

Dank je. Ik was daar zelf ook heel tevrede over. Wat je vraag betreft, Eliane stimuleert mij enorm en met name haar componeren maakt altijd diepe indruk op me.

Nu nog een laatste listige vraag. Op de CD 'So Far So Close' van je echtgenote speel je wel mee in de collectieven, maar...

Ik speel geen soli. Dat was zeker de vraag?

Inderdaad, maar je broer Michael so-leert wel!

Ja, ze houdt nu eenmaal van tenorsolo's en bovendien was het haar gig. Je bent overigens niet de eerste, die dat is opgevallen.

Dus was ik niet erg origineel?

Nee, maar dat geeft niet zolang de muziek dat maar wel is!

Theo Carree

(Dit artikel verscheen ook in 'Jazzfreak' van mei '91)

?

vragen
staat
vrij

*Geluk,
waar elk mens naar verlangt.*

*Geluk,
slechts zo nu en dan ervaren.*

*Geluk,
nooit helemaal.*

*Geluk,
een toekomstdroom?*

*Geluk,
een illusie?
Toekomstdroom of illusie?*

*Geluk:
een drijvende kracht
in een mensenleven.
Of niet soms?*

Steven

De rechtvaardige oorlog

Een fata morgana in de 'desert'

De mensheid heeft kennelijk al heel vroeg begrepen dat moord en doodslag geen normale activiteit is. Als het dan toch gebeurt, geschiedt zulks in het kader van allerhande rechtvaardigende argumentaties en rituelen. Veelal bij voorbaat en soms achteraf worden de handen schoon gewassen. Een relatie wordt gelegd tussen moord en doodslag en de hoge waarden die ermee gediend worden enerzijds en de negatieve aspecten van de tegenstander anderzijds. De Golfoorlog was hierop geen uitzondering. Morele, politieke, militaire, juridische en religieuze rechtvaardigingen zijn gepresenteerd en goeddeels door de massa's in de al dan niet betrokken landen geaccepteerd.

Censuur op de berichtgeving garandeerde het beeld van de schone, effectieve, 'chirurgische' oorlog. Niet de ellende van het slagveld, maar de fascinatie van de feilloze elektronische oorlogvoering in de vorm van een verfijnd computerspel vulde de beeldschermen. Het vijandbeeld van de inwoners van Irak overtrof al spoedig in negatief opzicht het beeld dat bijvoorbeeld de Nederlandse bevolking in 1977/1980 had van de inwoners en zelfs leiders van de Sovjet-Unie. Hun sluwheid, gebrek aan intelligentie, onbetrouwbaarheid en agressiviteit werd door bijna de helft van de Nederlanders in hoge mate aanwezig geacht.

Er bleek met betrekking tot de aanvaardbaarheid van de Golfoorlog een grote consensus. De volkeren van het Westen steunden voor om en nabij de 80% het oorlogsinitiatief. En indien de oorlog kort zou duren en weinig slachtoffers zou opleveren, zo rekenden de deskundigen op gebied van politiek en publieke opinie voor, zou er voor de oorlog het noodzakelijk geachte maatschappelijke draagvlak blijven bestaan.

Onderzoek in Nederland bevestigde nogmaals deze bevindingen. In het geval de inzet van de krijgsmacht ten be-

hoeve van de internationale rechtsorde (maar ook met betrekking tot diverse belangen overzee of zelfs de verdediging van het vaderlandse territorium) veel slachtoffers zou opleveren zou de steun van de grote meerderheid van de bevolking tot onder de 30% dalen.

Schone, vuile oorlog

Hoe schoon en hoe rechtvaardig was de Golfoorlog? Meer dan honderdduizend bombardementsvluchten (in het verhandelend jargon 'missies' genoemd) werden uitgevoerd, waarbij Koeweit en heel

Irak het doelgebied waren. Clusterbommen, napalm en bommentapijten bleken naast de precisie-wapens te zijn aangewend. De doelen waren 'evident militaire targets', maar ook de totale economische infrastructuur van Irak, de tienduizenden ingegraven soldaten van de eerste linie over de hele lengte van het grondgebied en de tienduizenden vluchtende burgers en soldaten op de autoweg van Koeweit-stad naar Irak.

Dat enige 'collateral damage', in de zin van onbedoelde burgerslachtoffers, onvermijdelijk veroorzaakt was, werd in antwoord op vragen op persconferenties toegegeven. En een enkele generaal wilde wel zeggen dat het doel was de vijandelijke krijgsmacht in te sluiten en vervolgens te vernietigen. Het accent lag echter op de mededelingen dat het ging om het reduceren van de militaire capaciteit van de tegenstander. Het beeld van de werkelijkheid van een vuile oorlog en een betwifelbare mogelijkheid tot legitimatie was latent aanwezig, maar werd door het effect van de sterspot van de schone oorlog met zijn indrukwekkende technologie op voldoende afstand gehouden.

De theorie van de rechtvaardige oorlog werd, voor zover ter sprake gebracht, gebruikt door de politici, zoals deze in het verre verleden altijd werd gebruikt: ter rechtvaardiging van het eigen geweld.

Rechtvaardige oorlog

Met de theorie van de rechtvaardige oorlog bedoelen we de leer in deze zoals die via Augustinus en Thomas van Aquino aan de vorsten is aangereikt en welke een drietal alomvattende beoordelingscriteria bevat, te weten:

- 1) het gezag van de wettige vorst heeft de oorlog bevolen;
- 2) de oorlog wordt omwille van een rechtvaardige zaak aangegaan;
- 3) de bedoeling is het goede te bevorderen, waarmee de oorlog ook een instrument van de christelijke politiek is geworden.

In het recent verleden hebben de kerken en met name de Protestantse, de leer van de rechtvaardige oorlog bij de discussie over oorlog en vrede praktisch ongenoemd gelaten. En ook de staatslieden hebben niet zozeer naar deze leer verwezen bij de rechtvaardiging van oorlog als wel eigen legitimaties gegeven, die overigens deels wel met de leer der rechtvaardige oorlog samenvielen. Dat deze leer als zodanig niet of minder werd gehanteerd, kan te maken hebben met het Roomse etiket dat velen eraan hechten, maar ook met het feit dat de moderne oorlogen gemakkelijker bij het grote publiek met praktische verwijzigingen naar de onjuistheid van het handelen van de tegenstander te rechtvaardigen zijn dan met ethische beginselen.

Uitleggen wat rechtvaardig en goed is, is niet eenvoudig: eenvoudiger is die uitleg over te slaan en zonder meer vast te stellen dat het goede en rechtvaardige per definitie aan de kant van de eigen partij te vinden is.

Een wezenlijk probleem met betrekking tot het toepassen van de leer der rechtvaardige oorlog is, dat uit het verleden blijkt dat beide partijen zich naar believen van de gegeven criteria konden bedienen. Erger nog, uit het verleden blijkt dat beide partijen zich naar believen van de gegeven criteria konden bedienen; de leer der rechtvaardige oorlog juist een legitimatie leverde voor hen die vanwege welke doelstelling dan ook een oorlog wensten te beginnen. De leer bood beide partijen onweerlegbare argumenten voor hun gelijk. Beide partijen konden zich – ook te goeder trouw – erop beroepen een 'bellum justum' te voeren.

Dubbelzinnig

De leer voorzag in vele concrete conflictsituaties niet in de behoefte aan een ondubbelzinnige uitspraak over de vraag welke partij het recht aan haar zijde had. Misschien dat bovenstaande ook een reden is waarom de leer van de bellum justum wat in het vergeetboek is geraakt. Dat met betrekking tot de Golf de 'rechtvaardige oorlog' weer in de discussie is betrokken, heeft niet zozeer te maken met het feit dat politici of staatslieden dat weer opportuun achtten, maar heeft meer te maken met dat deel van de intellectuele elite, dat de elasticiteit van de leer minder zwaar liet wegen dan hun verlangen met enig gezag iets over de naar hun mening valse voorstelling van oorlogszaken te zeggen. Dit laatste met name omdat door middel van de perscensuur de grote massa geen andere conclusie zou kunnen trekken dan dat de oorlog zich weer als middel van de politiek bewezen had.

Minister Lubbers toonde zich opgetogen en niet het laatst over het geringe aantal slachtoffers, aldus diverse krantenberichten met betrekking tot politieke visies op de afloop van de Golfoorlog.

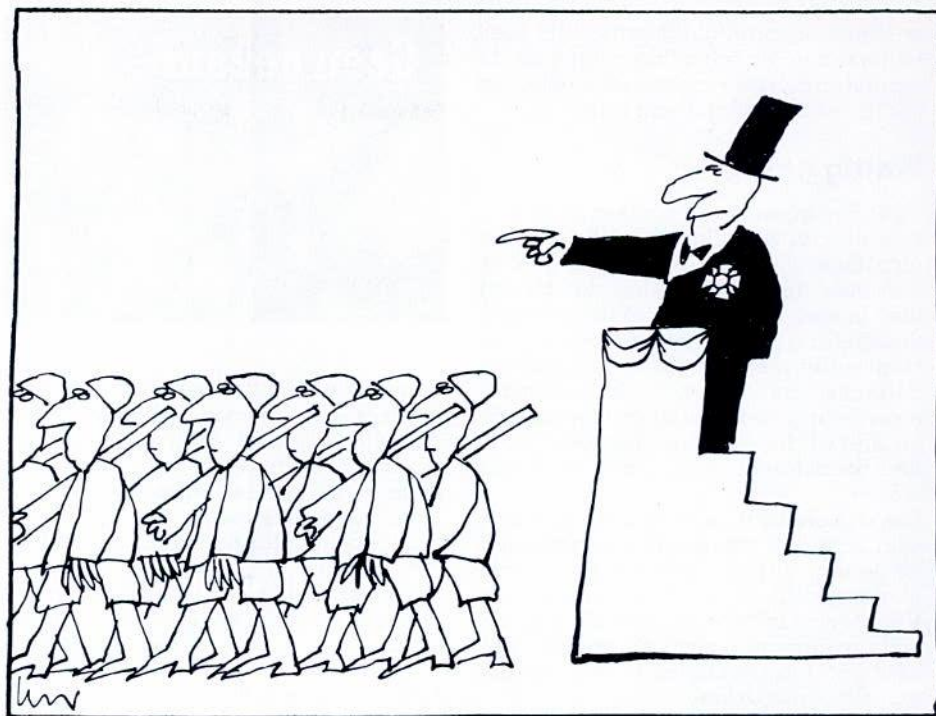
De vragen, die al dan niet met een verwijzing naar de leer der rechtvaardige oorlog werden gesteld, betroffen onder meer:

- 1) Hoe rechtvaardig was de zaak waarvoor werd gestreden?
- 2) Waren alle middelen uitgeput voordat de oorlog of de aanloop tot de oorlog was begonnen?
- 3) Is het kwaad dat door de oorlog werd aangericht groter of kleiner dan het kwaad dat door de oorlog ongedaan werd gemaakt?
- 4) Hoe wettig was het gezag dat de oorlog ontketende?
- 5) Was er enig zicht op het resultaat dat met een oorlog zou worden geboekt?
- 6) Werden bij de beoordeling van beide partijen wel dezelfde maatstaven aangelegd?
- 7) Onder welke omstandigheden heeft een overheid het recht informatie over de ware aard van haar handelen aan de burgers te onthouden?

Deze en andere vragen dienen te worden beantwoord, alvorens kan worden bepaald of de gevoerde oorlog in enigerlei vorm ook een rechtvaardige dan wel onrechtvaardige is geweest.

Rechtvaardige zaak

ad 1) Hoe rechtvaardig was de zaak waarvoor de oorlog als middel werd aangewend? Welke waren de legitime-

rende waarden, die al dan niet nadrukkelijk gepresenteerd in het geding waren?

Het bevrijden van Koeweit, het ongedaan maken van de agressie, het mogelijk voorkomen van een uitbreiding van de oorlog, eventueel met ABC-wapens, maakt de in het kader van de VN ondernomen 'bevrijdingsoorlog' tot een rechtvaardige zaak. Ook de beëindiging van het schenden van mensenrechten kan hier nog aan worden toegevoegd.

Anders wordt het echter als ook de informele doelen worden meegeteld, die kennelijk al vroeg op de oorlogsagenda stonden: het vernietigen van het militair potentieel van Irak, alsmede het ontwrichten van de economische infrastructuur en het zo mogelijk doen verdwijnen van president Saddam Hussein.

Naar criteria voor een rechtvaardige oorlog is het de vraag of de laatste doelstellingen wel als oorlog-rechtvaardigend kunnen worden aangemerkt. Het lijkt ons van niet. Het zijn nevenendoelen, welke de machtigste coalitiegenoot, gezien ook de feitelijke oorlogshandelingen, daadwerkelijk heeft nagestreefd.

ad 2) Dat alle middelen zouden zijn uitgeput, is een onbewezen stelling. De Veiligheidsraad heeft althans niet officieel geconcludeerd dat zulks het geval was op het moment waarop de oorlog begon. De resolutie 678, die individuele landen in staat stelde geweld te gebruiken, kan niet worden gezien als een evaluatie vooraf. Iets dergelijks is per definitie niet mogelijk: geëvalueerd kan pas worden nadat een bepaalde periode verstreken is en niet van tevoren. En mede gezien het volledig ontbreken van wetenschappelijk verantwoorde berekeningen inzake het effect van boycot-maatregelen ware het alleszins geboden geweest de boycot veel langer een kans te geven. Dat dit niet geschiedde had met name te maken

met het in gang gezette militaire proces en het feit dat zandstormen en Islamitische hoogtijdagen en pelgrimages een eventuele militaire actie ernstig zouden bemoeilijken.

ad 3) Van tevoren is praktisch nooit te voorzien wat precies de consequenties van oorlogsgeweld zijn. Ook in dit geval was dat niet bekend. Weliswaar kon met enige zekerheid op een 'Westerse' overwinning worden gerekend, maar wat het politieke gevolg zou zijn, diende te worden afgewacht. Het bleek overigens dat daarvoor door de coalitiegenoten weinig gedachten waren gemaakt.

En uiteraard zal het steeds uitermate problematisch, zo niet onmogelijk zijn om uit te maken of het kwaad dat door de oorlog wordt aangericht kleiner zal zijn dan het kwaad dat door diezelfde oorlog ongedaan wordt gemaakt. Wat is kwaad? Voor de ene partij bleek de, of beter een, wereldrechtsorde alsmede de olie(-prijs) zwaar genoeg te wegen om daar het verlies van 150.000 Iraakse militairen en enkele duizenden burgers, enige honderden eigen slachtoffers en het verwoesten van de infrastructuur van Irak tegenover te stellen. De proportionaliteit leek of beter is zeker uit het oog verloren. Helemaal is dat het geval als we ook nog het verwekte en/of versterkte wantrouwen ten aanzien van het Westen van 100.000.000 Arabieren over de gehele wereld bij het oorlogseffect optellen.

Als we de proportionaliteit van de afzonderlijke oorlogshandelingen bekijken, kan worden geconcludeerd dat het bevrijden van Koeweit niet perse het vernietigen van tienduizenden burgers en militaire vluchtelingen op de weg van Koeweit-stad naar Irak nodig maakte. Men had deze mensen ook tegen kunnen houden of door middel van strooibiljetten tot overgave manen. Of het met bomtapijten en napalm bewerken van de door dienstplichtigen bezet-

te lines onvermijdelijk was, lijkt zeer twijfelachtig en hetzelfde geldt voor de vernietiging van economische objecten ver in het achterland van Irak.

Wettig gezag?

ad 4) Het gezag dat de oorlog heeft ont- ketend, kan wellicht als wettig worden aangemerkt. De VN-resolutie 678 is daarover duidelijk. Zij het dat zij dat niet is met betrekking tot de concrete doelstelling. Een zo zwaarwegende res-olutie die met zekerheid oorlogshan- delingen impliceert, zou uitermate nauwkeurig geformuleerd moeten zijn en niet al die interpretatiemogelijkhe- den open laten, die nu wel aanwezig waren.

Een andere zaak is of de gevolgde pro- cedure wel in overeenstemming is met de letter, althans met de geest van hoofdstuk VII van het Handvest van de VN. Men is in feite op gebruik van ge- weld overgegaan zonder dat de Veilig- heidsraad geconcludeerd had dat het embargo niet werkte.

En voorts is de kwaliteit van een VN- oorlog die door een grote mogendheid wordt gedomineerd in het licht van het Handvest bepaald niet iets dat om her- haling vraagt.

ad 5) Zoals onder ad 3 al opgemerkt, kon wel het militaire resultaat min of meer tevoren worden berekend, maar niet het politieke. Alleen al om die re- den zouden oorlogen als rechtvaardig middel ter 'oplossing' van conflicten praktisch nooit gehanteerd moeten worden.

Gelijke behandeling?

ad 6) Het is duidelijk en wellicht ook psychologisch verklaarbaar dat in de gerezen conflictsituatie niet dezelfde maatstaven zijn aangelegd met betrek- king tot de argumentatie van Irak om Koeweit te bezetten enerzijds en die van de coalitie om tot oorlog te besluiten anderzijds. Werd de noodzaak tot ingrij- pen van de kant van de VN nadrukkelijk met een verwijzing naar de gepleegde agressie en de successievelijk geformu- leerde resoluties verwezen, met de Iraakse argumentatie was het anders gesteld.

Over de achtergrond van de Iraakse be- zetting werd weinig vernomen: de feite- lijke oorzaken en aanleiding werden niet objectief beschouwd. In wezen kwam de behandeling van de Iraakse argumentatie niet verder dan 'gepleeg- de agressie', 'Koeweit uit, punt uit'. Ook is ons inziens onvoldoende nagegaan in hoeverre bijvoorbeeld het aanbod van Saddam Hussein 'terugtrekken uit Koeweit en genoeg nemen met een intentie tot het houden van een Midden Oosten-conferentie' een alternatief zou kunnen zijn voor oorlog met veel slach-toffers en ongewis politiek en psycholo- gisch resultaat.

Van vergelijkende rechtvaardigheid is geen sprake geweest als het gaat om gelijke criteria bij het beoordelen van de door partijen gedane suggesties ter

Geen gezeur

Eigenlijk wil hij gewoon de dienst uit. Geen gezeur, gewoon de dienst uit. Kijk die opleiding ging nog wel, dat was nog wel zinnig. Maar zoals het de laatste drie weken gaat, niet te geloven. Na het ochtendappel begint het gelan- terfanter al. Soms een uurtje g.v., soms een uurtje sporten, maar voor de rest hangt hij

oplossing van het probleem.

Vrije meningsvorming

ad 7) Tenslotte kan men zich onder meer ook afvragen in hoeverre een rechtvaardige oorlog mogelijk was on- der het regime van perscensuur, waar- door aan de volkeren kennis van de fei- telijke gang van zaken werd onthou- den. Erger nog, waarbij het beeld werd geschetst van een schone technisch vol- maakte oorlog, waarbij slechts de hoogst noodzakelijke militaire midde- len van de tegenstander op accurate wijze werden vernietigd.

De gegeven argumentatie dat het mili- taire belang een dergelijke selectieve en beperkte informatieverschaffing noodzakelijk maakte, snijdt geen hout. Uiteraard, met betrekking tot de voor- genomen acties dient geheimhouding gegarandeerd te zijn, ook kan ingezien worden dat het militair belang niet met- een met zich meebrengt dat de effectivi- teit of ineffectiviteit van de vijandelijke aanvallen breed wordt uitgemeten, maar als het gaat om met name het aan- tal slachtoffers en ook om de kennelijk van de inhoud van de resolutie afwij- kende doelstelling ligt het anders. De vrees dat de relatie tussen aantal slachtoffers en de steun in de publieke opinie de mogelijkheid tot oorlogvoeren zou beperken was de in de perscensuur belichaamde les die uit de verslagge- ving van de Vietnam-oorlog resulteer- de. Het recht op vrije meningsuiting werd zodoende bewust beperkt ten ein- de een bepaalde politieke doelstelling op een bepaalde wijze te kunnen reali- sieren.

Conclusie

Op grond van de antwoorden op de ze- ven vermelde vragen – het hadden er nog veel meer kunnen zijn – mag de conclusie worden getrokken dat de Golfoorlog geenszins het predikaat 'rechtvaardige oorlog' verdient, niet in de oorspronkelijke betekenis van de

maar wat op de dagkamer rond. En hij niet alleen. De hele compagnie voert geen klap uit.

Wacht maar op de volgende oefening is het advies van de luitenant, dan zul je zien.

Nou laat die volgende oefening zeker nog vijf weken op zich wachten en hij kan z'n tijd wel anders gebruiken.

In het weekend was hij nog even bij z'n oude baas langs gelopen en hij kan daar vandaag nog weer aan de slag.

Kijk, als die diensttijd nou nog zinnig was of je had wat om handen, nou je dan bleef hij wel.

Het is immers je plicht je land te dienen.

Geen probleem, maar als dienen lan- terfanter is, dan zijn er misschien ande- re liefhebbers.

Handen uit de mouwen steken is wat hij wil, desnoods van zes tot zes.

Als dat niet kan, wil hij verder geen gezeur en gewoon de dienst uit.

WIKLA

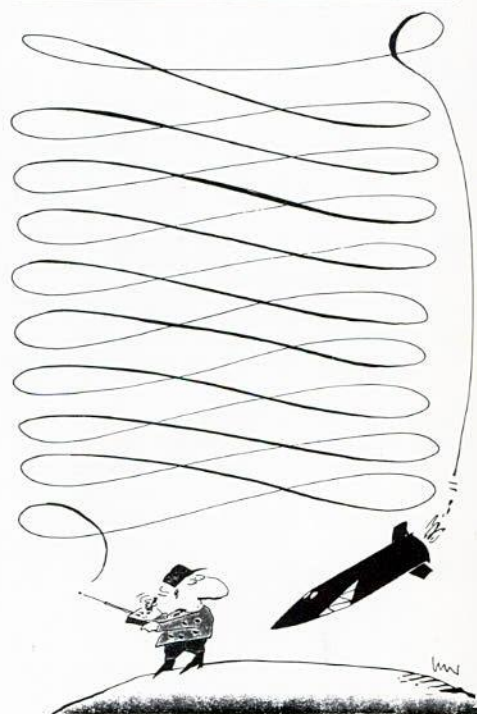
Leer der Rechtvaardige Oorlog en ook niet in de betekenis die we nu met recht- vaardig verbinden.

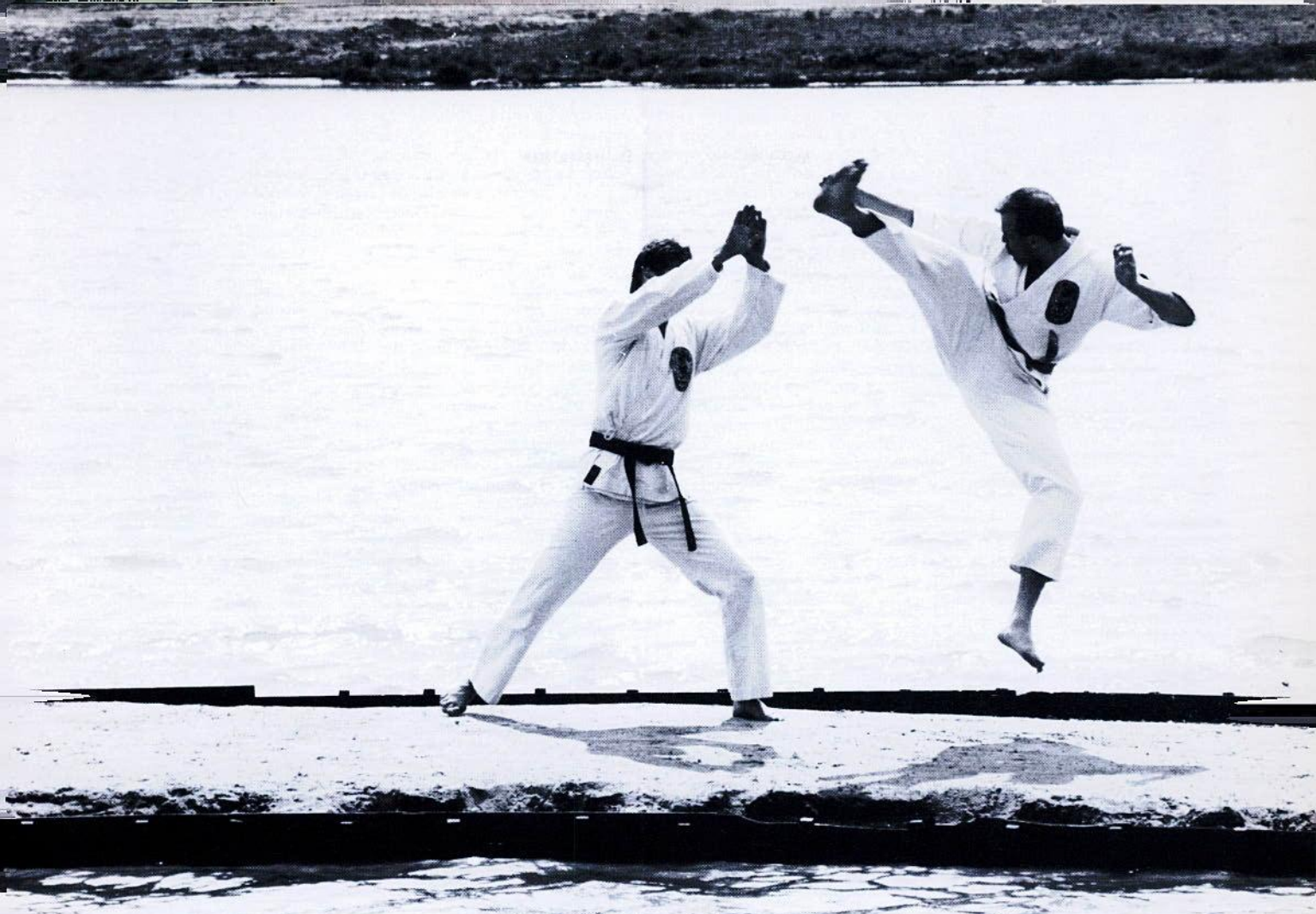
Hoewel in theorie rechtvaardige oorlo- gen kunnen bestaan, zal het toch bij grote uitzondering zijn dat een oorlog in alle opzichten als rechtvaardig kan worden aangemerkt.

De Golfoorlog lijkt alleen een recht- vaardige oorlog te zijn met betrekking tot de enge doelstelling van het bevrij- den van Koeweit en het herstel van, zij het, een bepaalde wereldrechtsorde. Een wereldrechtsorde die nog steeds zéér onrechtvaardig uitpakt als het gaat om o.a. de Aboriginals, de India- nen, de Koerden, de Maori's, de Pales- tijnen, de Timorezen, de arme landen in het Zuiden of waar ook ter wereld.

Leon Wecke

(directeur Studiecentrum voor Vredesvraag- stukken van de K.U. Nijmegen)

Kolonel bd

De novelle 'Het tuinhuis' van de Zwitserse schrijver/dramaturg Thomas Hürlimann (geb. 1950) is zonder overdrijving een juweeltje. Een ouder echtpaar (een kolonel bd en zijn vrouw Lucienne) verliest hun enige zoon ('Zijn tijd had hem niet de kans geboden om zich in wapenrok aan zijn vader te presenteren.'). Het verhaal begint met onenigheid over de vorm van het graf. De kolonel wil een struik op het graf van zijn zoon geplant hebben ('Een roze-struik zou mooi en bescheiden aan het vroeg verwelkte leven herinneren.'). Maar zijn vrouw Lucienne wil daar niets van weten. Zij drijft haar zin door en laat een grote granieten steen op het graf plaatsen. Samen bezoeken ze daarna dagelijks het kerkhof. Ogenscheinlijk lijkt alles in harmonie te verlopen. Maar de kolonel bd begint zich steeds merkwaardiger te gedragen en de da-

gelijkse gang naar het kerkhof wordt in toenemende mate een obsessie voor hem. Lucienne denkt aanvankelijk nog dat haar man moeite heeft zijn verdriet te uiten, maar komt er na verloop van tijd achter dat er meer aan de hand is: 'Het viel niet meer te ontkennen, kon niet meer worden verdrongen: haar echtgenoot was gek geworden.' De kolonel blijkt niet zozeer in een rouwproces verzeeld te zijn als wel in een laatste veldslag met... een kerkhofkat. De beslissende slag vindt plaats in het tuinhuis. Het boek biedt alles wat een goed boek te bieden heeft: spanning en vooral veel stof tot nadenken.

Thomas Hürlimann: Het tuinhuis. De Geus, Breda 1991. 107 blz. f 29,50. (WH)

Wapenbroeders

Begin dit jaar verscheen 'De nieuwe lichting', het zevende deel in de serie 'De Wapenbroeders', van de schrijver W. E. B. Griffin. In deze achtdeelige romanserie (waarvan de delen zich heel goed afzonderlijk laten lezen) worden de lotgevallen beschreven van de Amerikaanse militairen vanaf de Tweede Wereldoorlog tot heden.

De auteur plaatst zijn geromantiseerde boeken steeds tegen de achtergrond van een periode van de moderne wereldgeschiedenis. In de voorgaande zes delen was het decor achter-eenvolgens de Tweede Wereldoorlog, de Korea-oorlog, de oorlog in Zuid-Oost Azië, de tijd van de geheime operaties (o.a. Cuba) en de guerrilla-oorlog in Vietnam. In 'De nieuwe lichting' komen vele oude bekenden elkaar weer tegen in Afrika, om precies te zijn in de voormalige Belgische Kongo, het tegenwoordige Zaïre. Daar breekt in 1964 een opstand uit, waar de Verenigde Staten zich mee gaan

bemoeien en hoe langer hoe meer in verstrikt raken. De ingezette militairen, van hoog tot laag, ontdekken al vrij snel dat er zich niet alleen een nieuwe lichting heeft aangediend, maar ook dat er een nieuw soort oorlog wordt gevoerd volgens, tot dan toe, onbekende regels. Om daar mee uit de voeten te kunnen wordt van 'de wapenbroeders' zo ongeveer alles gevraagd. Ik heb het al eerder opgemerkt, maar wil het nogmaals beklemtonen: Griffin schrijft zijn boeken met veel kennis van zaken en slaagt er steeds in, door de evenwichtige dosering van romantiek, tragedie, humor en werkelijkheidszin, dat zijn boeken zich laten lezen 'als een trein'. Dat geldt ook weer voor dit (voorlaatste) deel.

W. E. B. Griffin: De nieuwe lichting. Het Spectrum, Utrecht 1991. 416 blz. f 54,90. (WH)

Ecstasy

In de jaren tachtig duikt in Nederland een 'nieuwe' drug op: Ecstasy. Tegelijkertijd doet een nieuw genre in de popmuziek van zich spreken: acid house. Deze, uit Chicago afkomstige, elektronische muziek vormt de basis voor spetterende dansfeestjes (de zgn. house party's) waarbij ecstasy als stimuleren-

de 'feestpil' snel populair wordt. In **'Ecstasy. De opkomst van een bewustzijnsveranderend middel'** beschrijft Arno Adelaars op plezierige wijze de acid house-cultuur en de rol van ecstasy daarin.

In het eerste hoofdstuk vertelt de auteur de geschiedenis van deze, in 1898 ontdekte 'nieuwe' drug. Waarom het lange tijd werd gebruikt (therapeutische doeleinden), hoe het uit de behandelkamer 'ontsnapte' en hoe het 'overwaarde' uit de VS, via Spanje (Ibiza) naar Nederland, wordt uit de doeken gedaan in het daaropvolgende hoofdstuk. In de hoofdstukken drie en vier wordt de illegale productie onder de loep genomen en komen een aantal Nederlandse gebruikers aan het woord. Tot slot zet de auteur de werking van deze drug uiteen en wijst hij op de risico's van het gebruik.

Ondanks dat het geen roman is en ook geen onderwerp waar ik nu reikhalzend naar uit had zitten kijken, las ik dit boekje achter elkaar uit. Dat is zonder meer de verdienste van Adelaar. Een helder geschreven en uitermate informatief boek.

Arno Adelaars: Ecstasy. De opkomst van een bewustzijnsveranderend middel. In de Knipscheer, Amsterdam 1991. 136 blz. f 22,50. (WH)

Reisverhaal

Tot 1985 kende ik de acteur/schrijver/reiziger Dolf de Vries alleen maar van het toneel. In

aat jaar las ik, bij toeval, zijn boekje **'Trans Siberië'** en raakte op slag verslingerd aan zijn manier van vertellen. Het bijzondere van De Vries zijn reisboeken zit hem niet zozeer in de ongehoofde gebeurtenissen die hij steeds meemaakt. Het tegenovergestelde is eerder het geval. Maar door het gewone, het alledaagse, zijn de door hem beleefde wederwaardigheden juist heel herkenbaar. Ook al zou de lezer het desbetreffende land nog nimmer hebben bezocht. Dat viel mij opnieuw op bij het lezen van zijn nieuwste boek: **'Indonesië in een rugzak'**. De Vries had het land eerder bezocht. In 1974 zette hij voor het

eerst voet op Indonesische bodem. Van die reis was hem met name 'de vriendelijkheid en vergevingsgezindheid van de Indonesiërs' bijgebleven. Een jaar later keerde hij, geheel onverwachts, weer terug in verband met de opname van de film **'Max Havelaar'**. Vijftien jaar later bezoekt hij dit immense land (in grootte het vijfde land van de wereld met een bevolking van 180 miljoen) opnieuw. De Vries gaat, geheel in zijn lijn, zijn eigen weg. Dus geen trektocht langs de bezienswaardigheden van Java en Bali, maar een zoektocht naar het gewone, in gebieden die nog niet door toeristen worden overstroomd: Kalimantan (Borneo), Sulawesi (Celebes) en de Molukken.

Een heerlijk reisboek voor hen die het land bezochten of het voornemen hebben er ooit nog eens naar toe te gaan. Doch ook zij, die niet van plan zijn ook maar een stap over de grens te zetten, maar wel van reisboeken houden, zullen aan dit boek veel plezier beleven.

Dolf de Vries: Indonesië in een rugzak. Unieboek (Van Holkema en Warendorf), Houten 1991. 200 blz. f 24,90. (WH)

Albanië

De politieke situatie in Albanië blijft de gemoederen van de rest van Europa danig bezighouden. Bijna dagelijks vormt dit land nieuws voor de media. Geen wonder dat de belangstelling voor de boeken van de Albanese auteur Kadare groter is dan ooit tevoren. Ze 'doen' het overigens niet alleen goed vanwege de actualiteit, maar gewoon omdat ze heel erg goed zijn. Ismail Kadare wordt al jaren beschouwd als de grootste schrijver van Albanië. Sommige critici zijn zelfs nadrukkelijk van mening dat hij een schrijver van wereldliteratuur is. Van deze, inmiddels naar Parijs uitgeweken, schrijver kwam onlangs opnieuw een roman in vertaling op de markt: **'De nis der schande'**. De nis is een holte in de muur van de Kannonenpoort aan het centraal gelegen keizerlijke plein van Constantinopel. In deze nis worden de afgehakte hoofden tentoongesteld van vijanden en in ongenade gevallen hoogwaardigheidsbekleders van het Ottomaanse rijk. Voor bewoners en toeristen is de nis de uitdrukking

van de onverbiddelijkheid waarmee de sultan zijn rijk regeert. In 1822 is de stad in afwachting van het hoofd van de Albanese Ali pasja, die het gewaagd heeft tegen de sultan in verzet te komen. Een aantal Turkse generaals zijn er niet in geslaagd deze Ali pasja aan zich te onderwerpen, met als gevolg dat hun hoofden achtereenvolgens in de nis der schande kwamen te staan. Dan trekt de Turkse veldheer Hurshid pasja naar het verre Albanië, met het doel terug te keren met Ali's hoofd (en het risico te lopen zijn eigen hoofd te verspelen). Hij slaagt. Maar terwijl koeriers in allerijl het hoofd van Ali pasja naar de hoofdstad brengen pakken zich donkere wolken boven het hoofd van de overwinnaar samen. Een prachtige roman!

Ismail Kadare: De nis der schande. Van Gennep, Amsterdam 1991. 181 blz. f 34,50. (WH)

'Wereld-roman' uit India

In de uitstekende Derde Spreker Serie, van Novib Ambo, worden stuk voor stuk met zorg gekozen boeken (al 100 in 15 jaar) uitgebracht van auteurs uit Afrika, Azië en Latijn-Amerika. Vaak bijzondere boeken en dat geldt zeker voor het begin dit jaar verschenen **'Die lange stilte'** (1988), het Nederlandse debuut van Shashi Deshpande. Het is de vijfde roman van deze Indiase schrijfster, wier **'Roots and Shadows'** als beste boek van 1982-'83 in India werd bekroond.

Jaya, de hoofdpersoon in **'Die lange stilte'**, is een vrouw uit de Indiase hogere middenklasse. Ze is 17 jaar getrouwd met Mohan, een ingenieur, bij wie ze twee kinderen heeft, de jongen Rahul en het meisje Rati, terwijl ze een derde 'zonder zijn medeweten had laten weghalen'. Als Mohan's onzuivere zakenpraktijken ontdekt dreigen te worden, besluit hij dat ze een tijdje moeten onderduiken. Versterkt door die crisissituatie gaan Jaya's ogen open voor hun onderlinge rollenpatronen, gebaseerd op het zeer traditionele 'man-vrouwbeeld' dat zij beiden tot

dan toe koesterden. Jaya is het veilige huwelijksgeluk als **'twee ossen onder hetzelfde juk'** gaan ervaren. Wanneer ze tenslotte vanuit haar nieuw verworven inzichten 'die lange stilte' (het vrouwelijk aandeel in de gevoelsafstand tussen man en vrouw) wil doorbreken, loopt Mohan de deur uit. Na enige etmalen van chaotische verwarring, ijkoorts en peilloos verdriet blijkt Jaya uit haar **'wreed proces van zelfonthulling'** toch moed en en hoop te hebben geput, want - zo eindigt het boek - **'We veranderen niet van het ene moment op het andere (...). Maar we kunnen altijd hopen. Zonder hoop zou het leven niet leefbaar zijn. En als er iets is waar ik nu zeker van ben, dan is het wel dit: het leven moet altijd leefbaar gemaakt worden.'**

Met het universele thema van **'Die lange stilte'** heeft Shashi Deshpande niet alleen een indrukwekkende Indiase, maar een 'wereld-roman' gemaakt.

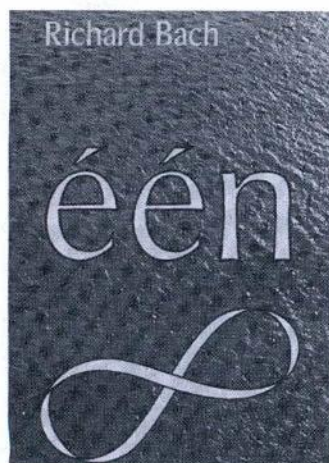
Shashi Deshpande: Die lange stilte. Novib, Den Haag en Ambo, Baarn 1990. 216 blz. f 32,50 (FS)

Vliegen door de tijd

'Waar zijn we?' fluisterde Leslie. Rijen straaljagers, allemaal Noordamerikaanse F86 Sabre-jets. Meteen wist ik waar we waren. Luchtmachtbasis Williams in Arizona. Artillerieschool. Het is 1957', zei ik zacht. 'Hier liep ik 's avonds altijd rond om bij de vliegtuigen te kunnen zijn.'

In feite is het 1987 en zojuist heeft de derde landing plaatsgevonden van het vliegersechtpaar Bach in hun eigen verleden. We hebben het over **EEN**, het nieuwste boek van piloot/schrijver Richard Bach, dat een boeiende combinatie is van fantasie, wetenschap en mystiek. Opnieuw een intrigerend en spannend verhaal van de auteur van wereldbestsellers als **'Jonathan Livingston Zeemeeuw'**, **'Illusies'** en **'De brug naar de eeuwigheid'**.

Het begin: Richard en Leslie Bach zijn in hun watervliegtuig op weg naar Los Angeles Airport als plotseling de instrumenten het begeven en het contact met de verkeerstoren wordt verbroken. Toch vliegen ze. Wat is er gebeurd? Zijn ze dood? Hoe dan ook, ze belanden met hun Seabird eerst in de Holiday Inn van Carmel, later in de huiskamer uit Leslie's jeugd, op genoemde luchtmachtbasis, in de legertent van Attila de Hun, op het Rode Plein in Moskou, boven China in de Internationale Luchtspele (gigantische oorlogen op tv, maar zonder slachtoffers) enz. Begeleid door gidsvrouw Pye ontmoeten ze telkens (aspecten van) zichzelf in steeds andere parallel-wereldlijkheden. Al die aspecten houden hen een spiegel voor, waardoor ze inzicht krijgen in hun eigen be-

wustzijn en innerlijk groei-proces.

Het eind: *'We voelden ons als minnaars die elkaar in het paradijs weerzien - we waren dezelfde mensen als eerst, maar nu hadden we een glimp opgevangen van de mensen die we vroeger waren, gezien wat er kon gebeuren in een leven dat we nog moesten leren kennen.'*

Richard Bach: EEN. Ankh-Hermes, Deventer 1990. 223 blz. f 24,50. (FS)

Christa Wolf (1)

Christa Wolf behoort al jaren tot de grote schrijvers van Europa. Ze kwam pas in mijn blikveld door haar prachtige verhaal 'Kassandra' (1983), over de Trojaanse zieneres die door haar vader koning Primus werd opgesloten, omdat hij haar onheilsvoorspelling over Troje's ondergang niet wilde geloven. Door de intense vermenging van vrouwenstrijd en strijd voor de vrede steeg 'Kassandra' (vertaald door Tinke Davids, Van Gennep 1984) ver uit boven het navertellen van een Griekse tragedie. Christa Wolf verpakte er haar eigentijdse waarschuwing in tegen de ondergang van een cultuur, die wordt beheerst door het mannelijke, patriarchale, oorlogszuchtige bewustzijn.

Het was dan ook niet verwonderlijk dat Wolf als een der eersten kwam met een boek over Tsjernobyl, 'De cesuur: Berichten van een dag' (1987). Na deze twee en nog vijf andere vertalingen bracht Van Gennep eind vorig jaar haar misschien wel belangrijkste roman uit: *'Patronen van een jeugd'* (1976). Dit momentale meesterwerk (weer zorgzaam vertaald door Tinke Davids) is de sleutel tot het hele oeuvre van Christa Wolf.

In het bloedhete weekend van 10/11 juli 1971 reist de schrijfster met man, broer en dochter naar het Oostduitse geboorteplaats Landsberg, het huidige Poolse stadje Gorzów Wielkopolski, ongeveer halverwege Berlijn en Poznań. Het wordt een zoektocht naar haar jeugd en het leven van een hele generatie, door een gedetailleerde en doorleefde re-

constructie van het familie- en schoolleven ten tijde van het fascisme in de jaren '30. Een zoektocht ook naar antwoorden op de vraag *'Hoe zijn we geworden zoals we tegenwoordig zijn?'*, alsmede een poging om dochter Lenka uit te leggen *'hoe men tegelijkertijd aanwezig en er niet bij geweest kan zijn, het gruwelijke geheim van de mensen van deze eeuw.'*

Zulke 'uit te leggen' zaken betreffen dan bij voorbeeld het feit dat je als schoolkind niet wist dat de naburige I. G. Farben-fabrieken vrouwen uit Auschwitz 'geleverd' kregen voor 170 mark per stuk voor medische experimenten; je gevoels als 9-jarig toeschouwer bij een brandende synagoge in de Kristallnacht van 8 op 9 november 1938; je belevenissen in de Jungmädelbond; je latere ervaringen als hulpje van de burgemeester na de 'bevrijding' in het door Amerikanen en Russen bezette boerendorp; enz. enz.

'Patronen van een jeugd' begint met de zin: *'Het voorbij is niet dood; het is niet eens voorbij.'* Halverwege lezen we: *'De dingen waarover men niet kan spreken, daarover moet men zo langzamerhand ophouden te zwijgen.'* Christa Wolf heeft dat zwijgen verbroken in wat welhaast een folterproces van zelfbevrach-

ging mag heten. En nog vraagt ze zich op de laatste pagina af: *'Heeft het geheugen zijn plicht gedaan? Of heeft het zich ertoe geleend door misleiding te bewijzen dat het onmogelijk is te ontsnappen aan de doodzone van deze tijd, die luidt: zichzelf niet willen leren kennen?'* Wolf laat zichzelf terdege kennen in heel haar kwetsbare opstelling binnen deze formidabele literaire prestatie. Bovendien heeft ze de Europese cultuur verrijkt met deze subjectieve, maar diep waarachtige geschiedschrijving van een cruciale periode in deze eeuw.

Christa Wolf: Patronen van een jeugd. Van Gennep, Amsterdam 1990. 390 blz. f 59,50 (FS)

Christa Wolf (2)

Toen NRC-Handelsblad op 13 september '90 groot kopte *'Christa Wolf heeft recht op Nobelprijs'*, was dat vooral vanwege 'Kassandra'. De Nederlandse vertaling van 'Patronen van een

jeugd' was nog niet verschenen en evenmin die van haar laatst uitgekomen novelle *'Was bleibt'* (1990). Over de laatste ontstond in de Duitse pers heel wat commotie, niet zozeer om literaire dan wel om (soms nogal dubieuze) morele en politieke redenen.

In *'Wat blijft'* - dat hier in april jl. verscheen - beschrijft Wolf de ervaringen op één dag van een Oostduitse schrijfster die door Stasi-agenten in de gaten wordt gehouden. (Het overkwam Christa Wolf zelf na haar protest tegen de uitwijzing van Wolf Bierman uit de DDR). Door angst en woede in verwarring kan de schrijfster echter (in die zomer van '79) haar taal niet vinden, een taal die *'rustig het zichtbare (zou) opofferen aan het onzichtbare'* en die *'resoluut zou zijn, omzichtig en liefdevol. Ze zou niemand anders pijn doen dan mijzelf.'* Pas in november '89 (val van De Muur) lukt het haar wel 'verslag' te doen van 'wat blijft', nl. die niet in geschiedenisboeken vastgelegde, maar niet minder reële en bepalende innerlijke belevingen van mensen: van een vriendin in 'Nadenken over Christa T', van een kind in 'Patronen van een jeugd', van een helderziende koningsdochter in 'Kassandra', van een schrijfster in 'De cesuur' en in 'Wat blijft'. Bijna twee eeuwen geleden schreef Hölderlin al *'Was bleibt stiftet die Dichter'* en inderdaad: zegt één kunstwerk (Picasso's *Guernica*, Wolf's *Kassandra*) vaak niet meer dan een plank vol historische studies?

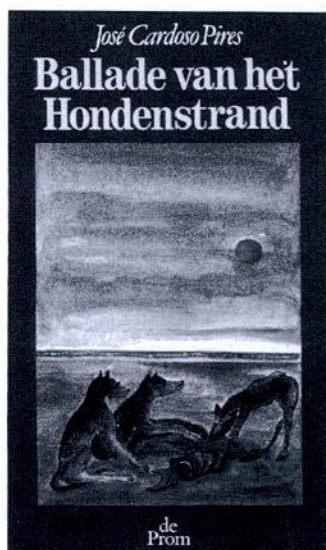
Hopelijk mogen we nog eens Wolf's weergave van de Duitse eenwording tegemoet zien. En haar lauwering met de Nobelprijs!

Christa Wolf: Wat blijft. Van Gennep, Amsterdam 1991. 74 blz. f 14,50. (FS)

Portugese politieroman

Met dit kopje - laat ik dat direct zeggen - worden de enorm veelzijdige kwaliteiten van de roman *'Ballade van het Hondenstrand'* van José Cardoso Pires (1925) schromelijk tekort gedaan. Want al luidt de ondertitel *'Verhandeling over een misdaad'* en zijn de hoofdpersonen bijna allen politie-mensen en militairen, de 'Ballade' is ook een psychologische roman, met diepgang en humor, en een historische roman, door zijn messcherpe satire van de Portugese dictatuur onder Salazar (van 1928 tot de Anjerrevolutie in april '74). Maar bovenal is dit spannende verhaal - dat berust op ware gebeurtenissen in het voorjaar van 1960 - door zijn filmische benadering een literaire toppe op het virtueuze nivo van bijv. García Márquez.

Rechercheur Elias, bijgenaamd Doodgraver, gaat op speurtocht naar de toedracht van de moord op de ca. 50-jarige majoor Dan-

tas, die ontsnapte uit de gevangenis, waar hij in voor-arrest zat vanwege zijn aandeel in een mislukte poging tot omverwerping van het regime. Als het dānig verminkte lijk van de majoor door een visser wordt gevonden, opgegraven door honden aan een strand niet ver van Lissabon, beginnen brigadechef Elias, zijn assistent Roque en inspecteur Otero hun minutieuze zoektocht in het nabijgelegen Huis aan de Zandweg. Hier verbleven Dantas en zijn (van de moord verdachte) metgezellen: dpl. vaandrig en architect Fontenova, korporaal I Barroca (beiden deserteurs) en Mena, de jonge minnares van de majoor. Elias' verhoor van Mena vormen de voornaamste sleutel waarmee de verschillende waarheden achter de dramatische misdaad worden achterhaald. Maar ook politiedossiers, het Lissabonse wereldje rond Mena, een dubbelhartige advocaat, de moeder van Fontenova en de vage bemoeienissen van de Pide (de geheime staatspolitie) spelen hun rol. Zij allen spreken een volstrekt eigen taal, die door Pires fabelachtig knap is weergegeven. De snel wisselende scènes, indringende close-ups en die totaal verschillende spreekstijlen maken deze roman zo boeiend als een film. Eén voorbeeld tot slot van die vele schitterende uitspraken van Elias: *'Je vangt vlugger een moordenaar dan een dode, want, zoals iemand eens zei, de dode vliegt op zijn zielepaard en de moordenaar struikelt over zijn angst.'* De 'Ballade' werd in Portugal bekroond met de hoogste literaire onderscheiding en is al in meer dan tien talen vertaald.

José Cardoso Pires: Ballade van het Hondenstrand. De Prom, Baarn 1990. 288 blz. f 34,90. (FS)

Wim Heij
Frank Spoelstra

EENS ZULLEN ALLE WAPENS
TOT PLOEGSCHAREN
WORDEN OMGESMOLTEN...

...MAAR MIJN BUURMAN
HEBBEN ZE MET EEN
PLOEGSCHAAR DE
HERSENS
INGESLAGEN.

